

Из рук в руки,
от сердца к сердцу

Жизнь без насилия

КРОНА

Харьковская женская
организация «Крона»
ул. Артема 4, г. Харьков
Украина, 61002
www.krona.org.ua
krona@rider.com.ua
тел./факс: +38 (057) 714-35-94
тел.: +38 (057) 706-39-83

Тираж 1500 экз.
Издательский дом
«Райдер»
пр. Гагарина 20, г. Харьков
info@rider.com.ua
тел./факс: +38 (057) 703-40-87
703-40-97
703-44-08

И

Информационно-просветительское издание «Я»

4'07/20

Харьковская женская организация КРОНА

Содержание

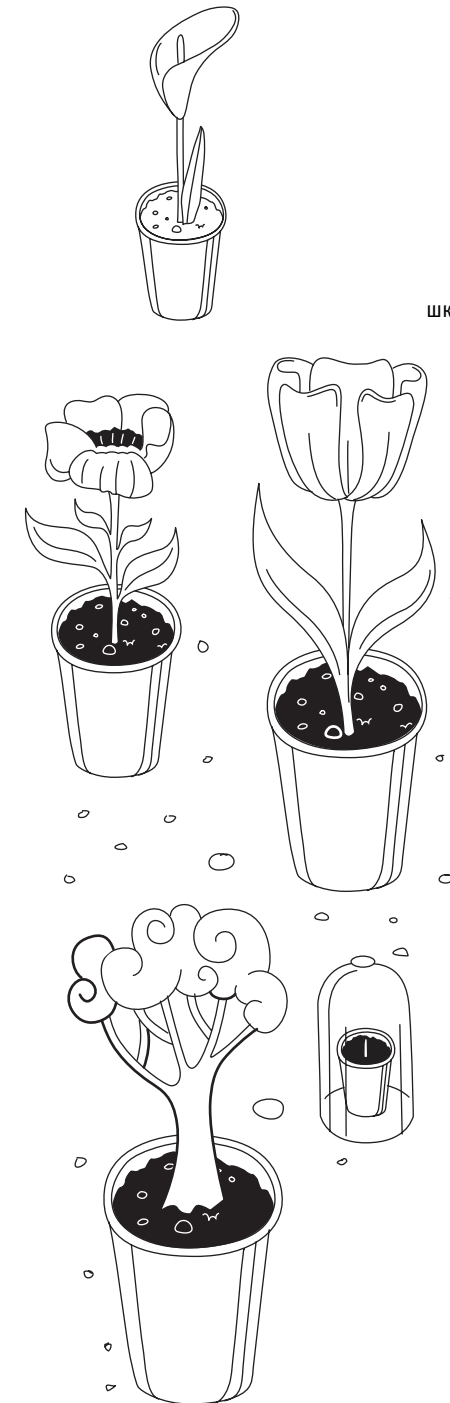
Выпуск осуществлен в рамках социального и международного партнерства

 HEINRICH BÖLL STIFTUNG Фонд им. Генриха Белля Германия, представительство в Польше www.boell.pl	Управление труда и социальной защиты населения Департамента охраны здоровья Харьковского городского совета	Фонд содействия демократии Посольства США в Украине Взгляды авторов не обязательно совпадают с официальной позицией правительства США Supported by the Democracy Grants Program of the U.S. Embassy in Ukraine The views of the authors do not necessarily reflect the official position of the U.S. Government
<p>Директор издания Людмила Гусякова</p> <p>Редактор Татьяна Исаева</p> <p>Редакционная коллегия Инна Лазарук Ольга Плахотник</p> <p>Корректор Йолиана Страшнюк</p> <p>Иллюстрации, дизайн, верстка Мария Черная</p> <p>По вопросам размещения статей, распространения издания и использования материалов обращаться: 8 (057) 714-35-94 8 (067) 660-48-81 krona@rider.com.ua, t_isaeva@ukr.net</p>	<h2>Тема выпуска: «Гендерное насилие»</h2> <p><i>«Казалось бы невежественным и нелепым в наши дни еще говорить о женском равноправии. Неужели же при современной цивилизации, а тем более при Культуре, о которой так много говорят, можно сомневаться в том, что полное равноправие женское есть такой трюизм, о котором и говорить-то не следует. Ведь как же может быть иначе? Ведь не времена троглодитов сейчас. Ведь какой же такой невежда дерзнет сейчас говорить о различии прав мужчин и женщин».</i></p> <p style="text-align: right;">НИКОЛАЙ РЕРИХ Женщина</p>	

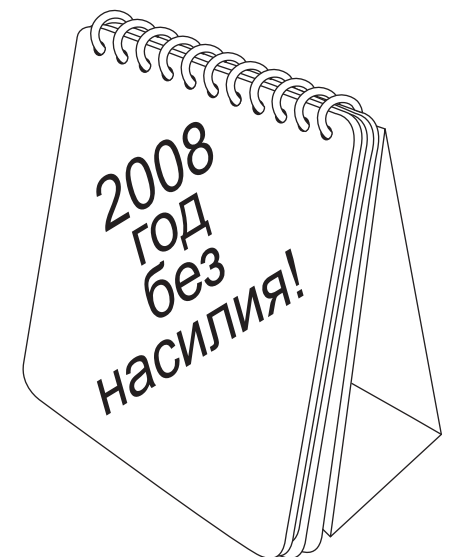
Информационно-просветительское издание «Я» —
единственное печатное периодическое некоммерческое издание
в Украине по гендерному просвещению

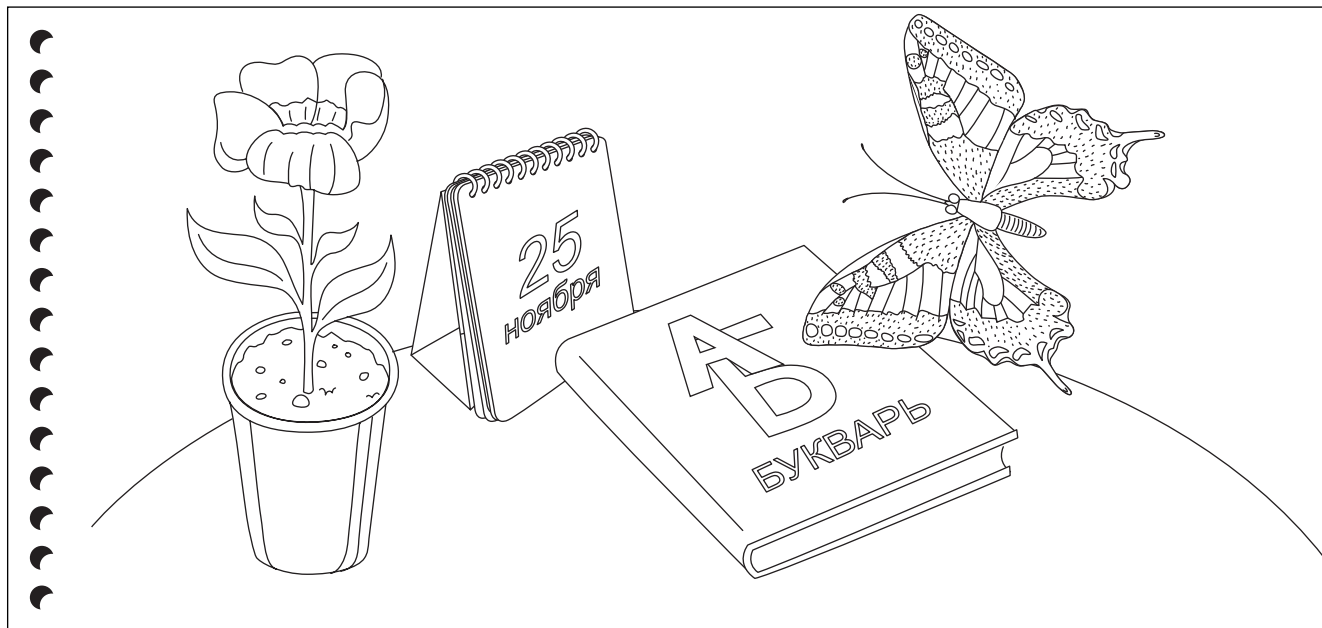
Партнер по распространению:
Управление по делам семьи и молодежи
Харьковской областной государственной администрации

Использование материалов и иллюстраций издания —
только с разрешения редакции или авторов статей.
Ссылка на издание обязательна

2
От редакции
2
Из Послания Генерального секретаря ООН Ги Муна по случаю Международного дня борьбы за ликвидацию насилия в отношении женщин
3
Г. Христова
Насильство в сім'ї та шляхи його попередження: законодавчий аспект
6
В. Бондаровська
У допомогу тим, хто працює з жертвами домашнього насильства
12
Полезная информация
13
С. Іванченко
Проблема домашнього насильства в Угорщині: від демонізації до нормалізації
17
Д. Петриашвили
Маму ранила рама: азбука подавлення, школа маніпуляції, практикум подвійних стандартів
17
Л. Цесаркин
А папа лежить на диване
18
16 днів проти гендерного насильства
20
О. Кочемировська
Подолання гендерного насильства: психологічний аспект
21
Г. Петриашвили
Мы живем в культуре насилия
22
Т. Марценюк
(Анти)легалізація проституції: шведський вибір
23
Что думают люди о насилии?
24
С. Сененко
Битые жены, бьющие мужья: психология супружеского насилия
27
А. Бектурганова
Из датских странствий возвратясь
28
М. Чумало
«За що боролись — на то і...», або про Державну Програму і гендерну рівність в насильстві
30
М. Чумало
Долаючи насильство в сім'ї
32
А. Графф
Патріархат після Сексмісії
36
Н. Рерих
Женщина

Из Послания Генерального секретаря ООН Ги Муну по случаю Международного дня борьбы за ликвидацию насилия в отношении женщин

От редакции

ВЫБИРАЯ ТЕМУ для очередного выпуска, мы всегда думаем, а будет ли она интересна читателям и читательницам журнала? Насколько она актуальна сегодня? Насколько собранные материалы будут полезны и практически применимы?

А еще нам очень часто задают вопрос: «А какие это — гендерные проблемы?»

Отвечаем: их множество. Они разнообразны, многолики, есть более очевидные и более скрытые. Этот выпуск посвящен одной из них — вопиющей, недопустимой и, тем не менее, существующей в жизни множества людей. Проблеме, невероятно сложной для анализа и изучения. Проблеме, актуальной для любой страны и отчасти для любой семьи.

Это тема **«Гендерное насилие»**.

Давайте вместе попытаемся разобраться в его особенностях и причинах. А потом — давайте сообща работать над тем, чтобы избавить жизнь вокруг нас от этого уродливого пережитка прошлого.

Редакция журнала «Я» благодарит всех авторов выпуска и редакцию международного электронного журнала «Кавказия» и его редактора Галину Петриашвили за возможность использования материалов. Все выпуски журнала «Кавказия» на сайте Ассоциации «ГендерМедиаКавказ» <http://www.gmc.ge/images/04KAVKAZIAJ-01.html>

«НАСИЛИЕ В ОТНОШЕНИИ ЖЕНЩИН причиняет невыразимые страдания, горе семьям, от которого страдают и стар и млад, и доводит общины до обнищания. Оно не позволяет женщинам использовать все свои потенциальные возможности, ограничивает экономический рост и подрывает развитие. Там, где существует насилие в отношении женщин, не может быть и речи о цивилизованном обществе.

...Эта угроза нависла над половиной всего человечества — на каждом континенте, в каждой стране и в каждой культуре, независимо от уровня дохода, классовой, расовой или этнической принадлежности. Это действительно так, несмотря на то, что мы живем в рамках мирового порядка, где права человека признаны законом и гарантированы в международных документах; даже несмотря на то, что мы знаем, что осуществление прав человека имеет основополагающее значение для благополучия отдельных граждан, общества и мира; даже несмотря на то, что на Всемирном саммите 2005 г. мировые лидеры обязались удвоить свои усилия, чтобы ликвидировать все формы насилия в отношении женщин.

Для того чтобы покончить с этим злом, мы должны изменить свои слишком еще широко распространенные и глубоко укоренившиеся взгляды. Мы должны раз и навсегда установить, что, когда речь заходит о насилии в отношении женщин, не может быть никаких оснований для терпимости, никаких приемлемых оправданий.

На протяжении многих лет женские организации и движения всех стран мира неустанно предпринимали усилия, стремясь добиться того, чтобы насилие в отношении женщин перестало быть делом частным и стало вопросом государственного значения, за которое государство должно нести ответственность. Многие государства приняли и осуществляют на практике действенное законодательство и обеспечили всеобъемлющие, с учетом гендерных особенностей, услуги для жертв. Достигнут прогресс и в разработке международных стандартов.

Теперь пришло время поднять эти усилия на новый уровень. Мы в Организации Объединенных Наций должны играть более активную, более согласованную и более заметную руководящую роль. Государства-члены должны активизировать свои усилия в целях реализации международной правовой и стратегической концепции, в отношении которой они приняли на себя соответствующие обязательства. И все мы должны установить прочные и действенные партнерства с гражданским обществом, которому надлежит сыграть столь важную роль в решении этого вопроса на всех уровнях.

Все вместе мы должны создать обстановку нетерпимости, когда речь заходит о насилии в отношении женщин. Так давайте же в Международный день борьбы за ликвидацию насилия в отношении женщин все мы — и мужчины, и женщины — объединим наши усилия для выполнения этой задачи».

<http://owl.ru>

Насильство в сім'ї та шляхи його подолання

законодавчий аспект

ГАННА ХРИСТОВА

кандидат юридичних наук.
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого

ТРИВАЛИЙ ЧАС ПРОБЛЕМА НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї вважалася прерогативою усталених звичаїв та традицій і залишалася поза сферою правового регулювання. Будь-яке втручання у сімейні стосунки з боку держави та суспільства вважалося порушенням таємниці приватного життя та категорично не припускалося. Таке становище призвело до певного свавілля у сфері сімейних відносин та перетворення їх на область латентних правопорушень, які залишалися поза увагою компетентних органів державної влади. Вперше на світовому рівні проблема сімейного насильства була актуалізована завдяки активним спільним діям міжнародного руху у захист прав жінок, оскільки саме жінки склали найбільш уразливу та незахищену групу, що страждала від насильницьких дій з боку членів своєї родини (батьків, чоловіків, братів тощо). Отже, на початковому етапі запобігання насильству в сім'ї увійшло в поле зору світової спільноти як складова подолання насильства щодо жінок в цілому.

Історія боротьби з насильством щодо жінок як міжнародна проблема — це історія злиття двох напрямків правозахисту: прав людини і прав жінок. Результати активності жіночого руху на міжнародному рівні відобразилися у хронології конференцій, у текстах декларацій і конвенцій ООН, резолюцій регіональних міжнародних організацій, інших міжнародних документів останніх десятиріч, серед яких перш за все слід виділити Конвенцію ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації стосовно жінок (Жіночу Конвенцію).

Активність міжнародного руху по боротьбі з насильством щодо жінок, а також міжнародно-правові зобов'язання, які взяли на себе держави, сприяли

Вперше на світовому рівні проблема сімейного насильства була актуалізована завдяки спільним діям міжнародного руху у захист прав жінок

актуалізації цієї проблеми на національному рівні. Україна стала однією з небагатьох держав колишнього СРСР, що відреагували на рух із захисту прав жінок змінами у своїй державній політиці.

У результаті плідної співпраці парламентарів України з активістами жіночого та молодіжного руху України

був прийнятий Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.01 — перший серед країн СНД та Східної Європи комплексний нормативний акт, спрямований на запобігання цьому соціально негативному явищу. Вищезазначений Закон визначає правові й організаційні основи попередження насильства в сім'ї, органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї. Закон набув чинності з 19.03.02 — через три місяці з моменту його офіційного опублікування.

Особливо слід підкреслити, що Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» зорієнтований саме на попередження цього негативного ▶

явища на його початковій стадії, поки конфлікт між сторонами не призвів до непоправних наслідків. У разі, коли насильство в сім'ї мало місце, члени сім'ї, винні в його скоєнні, притягуються до кримінальної, адміністративної або цивільно-правової відповідальності згідно з чинним законодавством. Інноваційний характер Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», необхідність розроблення механізму застосування його положень на практиці зумовили підготовку Науково-практичного коментарю до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї».

Насильством в сім'ї, відповідно до статті 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», визнаються будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують консти-

Зображення жінки, яка постраждала від насильства в сім'ї, в процесі розслідування в поліції.

Просто факты

В начале XIX в. в Лондоне, например, полиция признавала право мужа побить жену палкой. А в Америке в 1824 г. законы некоторых штатов освобождали мужей от ответственности при умеренном физическом наказании жены.

Даже сегодня, в условиях развитой судебной системы и целой армии организаций, отстаивающих права женщин, ситуация с домашним насилием в развитых странах далека от идеала. Во Франции, например, жертвой домашнего насилия становится в среднем каждая десятая француженка, а шесть замужних женщин ежегодно погибают от побоев супруга. В Великобритании примерно раз в минуту на место семейных “разборок” вызывают полицию. В Японии, по данным государственного опроса, более 14 % женщин избивались мужчинами-партнерами до степени, требующей медицинского вмешательства. А в США, как гласит отчет Национального института Департамента юстиции, около 1,5 миллиона женщин ежегодно подвергаются изнасилованию или физическому насилию со стороны партнеров…

туційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю. Таким чином, можна **виділити наступні обов'язкові ознаки насильства в сім'ї**: 1) особами, що страждають від сімейного насильства, можуть бути тільки члени сім'ї (тобто цей Закон не поширюється на сусідів, співмешканців, у тому числі розлучених осіб, що продовжують спільно проживати, осіб, що зустрічаються, але не перебувають у шлюбі тощо);

2) діяння насильника повинне бути протиправним (тобто суперечити нормам чинного законодавства);

3) діяння призвело або могло призвес-

Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» зорієнтований на попередження цього негативного явища на його початковій стадії

Зображення жінки, яка постраждала від насильства в сім'ї, в процесі розслідування в поліції.

ти до порушення прав члена сім'ї як людини та громадянина;

4) вина насильника повинна виявлятися у формі умислу, а не необережності. В Розділі I Закону «Загальні положення» містяться визначення термінів, що вживаються в Законі: насильство в сім'ї та його форми; жертва насильства в сім'ї, реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, захисний припис, віктимна поведінка щодо насильства в сім'ї, під якою розуміється поведінка потенційної жертви насильства в сім'ї, що провокує насильство в сім'ї, тощо.

За спрямованістю дій Закон виділяє чотири види насильства: **фізичне, сексуальне, психологічне та економічне**, — розкриваючи зміст кожного із зазначених видів насильства:

■ фізичне насильство в сім'ї — умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності;

■ сексуальне насильство в сім'ї — протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї;

■ психологічне насильство в сім'ї — насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдатися або завдається шкода психічному здоров'ю;

■ економічне насильство в сім'ї — умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Законом передбачено, що здійснення **заходів з попередження насильства в сім'ї в межах наданих їм повноважень** покладається на:

1) спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї, яким визначено Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту, а також відповідні управління місцевих державних адміністрацій;
2) службу дільничних інспекторів міліції та кримінальну міліцію у справах неповнолітніх органів внутрішніх справ;
3) органи опіки і піклування;

4) спеціалізовані установи для жертв насильства в сім'ї, тобто кризові центри для жертв насильства в сім'ї та членів сім'ї, стосовно яких існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, а також центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї.

Підставами для вживання заходів з попередження насильства в сім'ї виступають:

■ заява про допомогу жертви насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї;

■ висловлене жертвою насильства в сім'ї або членом сім'ї, стосовно якого

існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, бажання вжити заходи з попередження насильства в сім'ї у разі, якщо повідомлення або заява надійшли не від нього особисто;

■ отримання повідомлення про застосування насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення стосовно неповнолітнього чи недієздатного члена сім'ї.

Заява та повідомлення про застосування насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення приймаються управліннями у справах сім'ї та молоді місцевих державних адміністрацій, відповідними відділами виконавчих комітетів місцевих рад, а також службою дільничних інспекторів міліції або кримінальною міліцією по справах неповнолітніх органів внутрішніх справ за місцем проживання постраждалого, які в межах своїх повноважень приймають передбачені Законом запобіжні заходи щодо насильства в сім'ї.

Такими заходами виступають:

■ офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї;

■ офіційне попередження про неприпустимість віктимної поведінки щодо насильства в сім'ї;

■ узяття на профілактичний облік і зняття із профілактичного обліку членів сім'ї, що здійснили сімейне насильство;

■ захисний припис.

Принципово новим юридичним поняттям для України є захисний припис. Він являє собою запобіжний захід і не є ані видом покарання, ані іншим засобом юридичної відповідальності. Захисним приписом особі, у відношенні якої він винесений, може бути заборонено:

■ чинити конкретні акти насильства в сім'ї;

■ отримувати інформацію про місце перебування жертви насильства в сім'ї;

■ розшукувати жертву насильства в сім'ї, якщо жертва насильства в сім'ї за власним бажанням перебуває у місці, що невідоме особі, яка вчинила насильство в сім'ї;

■ відвідувати жертву насильства в сім'ї, якщо вона тимчасово перебуває не за місцем спільного проживання членів сім'ї;

■ вести телефонні переговори з жертвою насильства в сім'ї.

Зазначені обмеження встановлюються на термін до 30 діб з дня погодження захисного припису з прокурором.

Захисний припис може бути винесений до осудної особи, яка на момент винесення захисного припису досягла 16-річного віку та вчинила насильство в сім'ї, але лише після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї. Захисний припис виноситься дільничним інспектором міліції або працівником кримінальної служби у справах неповнолітніх за погодженням з начальником відповідного органу внутрішніх справ і прокурором. Захисний припис не підлягає погодженню у разі наявності в діях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, ознак злочину.

Детальніше процедурні моменти застосування заходів з попередження насильства в сім'ї врегульовані на підзаконному рівні, зокрема Указом Президента України «Про Положення про Міністерство України у справах сім'ї, дітей та молоді» від 30.07.04

Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» закріплює заходи, які застосовуються з метою попередження фактів насильства в майбутньому

Зображення жінки, яка постраждала від насильства в сім'ї, в процесі розслідування в поліції.

№ 852/2004, Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу» від 26.04.03 № 616, Наказом Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді, Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлїнь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» від 09.03.04 № 3/235, Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження заходів щодо виконання Закону України «Про попередження на-

сильства в сім'ї» та Примірного положення про центр медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї» від 23.01.04 № 38 та ін.

При цьому законодавство України, предметом регулювання якого є попередження насильства в сім'ї та ліквідація його негативних наслідків, не обмежується зазначеними вище законодавчими актами. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» закріплює заходи превентивного характеру, які застосовуються з метою попередження фактів насильства в майбутньому. Тому у випадку, коли дії щодо насильства в сім'ї становлять собою злочин чи інше правопорушення, стосовно особи, винної в його скоєнні, повинні застосовуватися заходи юридичної відповідальності, передбачені законодавством України.

Законодавство України містить тільки одну спеціальну норму, що закріплює адміністративну відповідальність за насильство в сім'ї або невиконання захисного припису. Названі дії кваліфікуються за статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Стаття передбачає накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або вправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням 20% заробітку.

Таким чином, законодавство про попередження насильства в сім'ї наділяє нас досить широкими можливостями щодо звернення до вказаних органів та установ за допомогою у ситуації сімейного насильства, що тягне за собою вжиття визначених заходів по його запобіганню. Проте законодавство з питань попередження сімейного насильства стане ефективним інструментом захисту від насильства в родині лише за умови широкого доступу до інформації із проблеми профілактики насильства в сім'ї, плідного співробітництва громадських організацій та органів влади й місцевого самоврядування, а також активної протидії кожного з нас цьому принизливому для людської гідності явищу. **«Я»**

Ганна Христова, яка постраждала від насильства в сім'ї, в процесі розслідування в поліції.

^[1] Насильством в сім'ї та шляхи його подолання

^[2] Насильство в сім'ї та шляхи його подолання

У ДОПОМОГУ ТИМ, ХТО ПРАЦЮЄ З ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

ВАЛЕНТИНА БОНДАРОВСЬКА

кандидат психологічних наук, директор Центру «Розрада», психолог-консультант, тренер.

РАНІШЕ НАМ ЗДАВАЛОСЯ, що так званих благополучних сімей у нас, в країні розвинутого соціалізму, значно більше, ніж сімей алкоголіків, нероб та просто неосвічених людей з брутальною поведінкою, яким притаманні прояви насильства щодо жінок та дітей. Ми змалку засвоювали істину про те, що «сміття з дому виносити не можна». А це означало повне замовчання тих трагедій, які розгорталися за закритими сімейними дверима. Пам'ятаю типове здивування з приводу хуліганської чи злочинної поведінки підлітка: «Як це могло статися? Він же з благополучної сім'ї —

А як у світі?

У відповідності з оцінками Світового Банку, в індустріально розвинутих країнах у загальному показнику смертності жінок у віці 15-44 років 19% припадає на згвалтування та насильство у сім'ї. Це означає, що кожна п'ята жінка вмирає у цьому віці внаслідок травм, хвороб, що спричинені актами насильства.

У США 40% жінок є жертвами знущань, а у Японії 59% жінок є жертвами насильства з боку партнерів.

В Індії та Шри-Ланка кожного року більш ніж 5000 жінок стають жертвами через посаг.

За даними статистики, кожного року 60 млн. жінок у світі «випадають» з народонаселення через передчасну смерть, спричинену різними формами знущань та насильства.

кож показало, що на території СНД, як і у всьому світі, частіше від всіх форм насильства страждають жінки.

Ми звикли вважати насильством згвалтування та побиття. І нам здається, що всі погоджуються — це насильство. А от коли жінку чи дівчину, дитину, а буває, і чоловіка систематично принижують, погрожують їм, примушують робити те, що викликає страх, принижує гідність, це — насильство чи ні?

Виявляється, все не так просто. Навіть згвалтування та побої геть не всі в нашому суспільстві вважають насильством. За даними Українського Інституту соціальних досліджень, лише 27% опитаних жінок вважають насильством брудні лайки, лише 37% — приниження і, що цікаво, лише 49% — побиття, 56% — згвалтування. Ще менше чоловіків відносять перелічені дії до насильства, наприклад, лише 45% чоловіків вважають побиття, 50% чоловіків вважають згвалтування насильством над жінкою. Чи не вражаючі дані?

Домашнє насильство, чи насильство в сім'ї, як його називають у Законі України «Про попередження насильства в сім'ї», — це такі дії одного члена сім'ї стосовно іншого, які порушують громадянські права та свободи людини або які призводять до фізичного, психічного чи морального страждання.

На кого спрямоване насильство в сім'ї?

Як правило, суб'єктами та жертвами насильства в сім'ї є:

- дружина чи чоловік;
- неповнолітні діти;
- престарілі батьки чи родичі;
- немічні родичі чи інваліди.

Зараз виділяють насильство в сім'ї на гендерній основі. Це насильство однієї людини стосовно іншої на підставі її статевої ознаки. Зокрема, це може бути насильство чоловіка щодо жінки.

За статистикою, 95% потерпілих від домашнього насильства складають жінки, а у 75% випадків домашнього насильства страждають діти.

Жорстоке поводження з дітьми — це

Домашнє насильство — це дії одного члена сім'ї стосовно іншого, які порушують громадянські права та свободи людини або які призводять до фізичного, психічного чи морального страждання

батько у нього полковник чи начальник відділу спеціального конструкторського бюро, мати інженер, а він...» А він з великою вірогідністю був свідком домашнього насильства — чи приниження, ігнорування, чи навіть побиття матері. Може, і сам часто став жертвою насильства, доброго слова не чув, неспроможний був захистити ні себе, ні матір, ні з ким не міг поговорити про свій біль.

В наш час ми вже всі добре знаємо, що є, на жаль, таке ганебне, досить поширене явище, як насильство в сім'ї. Прийнято Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», суспільство робить багато для подолання домашнього насильства, але досить часто його важко розпізнати.

У 2001—2002 рр. було проведено соціологічне дослідження у 9 країнах СНД. Дослідники цікавились рівнем обізнаності населення про насильство у сім'ї та сексуальні домагання на робочому місці та рівнем їх висвітлення у засобах масової інформації. Було опитано 8500 осіб.

Виявилось, що населення країн СНД добре усвідомлює, що домашнє насильство є досить поширеним, але розпізнає, як правило, грубі, жорстокі форми насильства (фізичне та сексуальне), що завдають шкоди тілу людини. Інші форми насильства (психологічне та економічне) розпізнає лише невелика частина опитаних. На жаль, в основному населення вважає насильство припустимим. Дослідження та-

особливий вид насильства в сім'ї, який, на превеликий жаль, стає все більш поширеним у світі і зокрема в Україні.

Багатьом людям здається, що насильство більш за все має місце у сім'ях алкоголіків чи наркоманів, у сім'ях неосвічених чи бідних людей. А ось світовий досвід дає підстави говорити про наступне:

■ домашнє насильство має місце в сім'ї незалежно від соціального статусу, релігійних переконань, сексуальної орієнтації чи етнічного походження. Жертвами насильства у сім'ї можуть бути як чоловіки, так і жінки. Але більшість жорстоких та таких, що повторюються, нападів все ж таки здійснюється чоловіками щодо жінок;

■ у порівнянні з чоловіками жінки на протязі свого життя частіше є об'єктами насильства; частіше стають об'єктами віктимізації, що повторюється (поступово опановують психологію жертви, що крім образ і нападів нічого не чекає); частіше одержують тілесні пошкодження і потребують медичної до-

помоги; їм частіше погрожують, і вони частіше відчувають страх та занепокоєння у зв'язку з цим;

■ у практичному контексті наслідки насильства у сім'ї у відношенні до життя, фінансового стану та виховання дітей для жінок набагато серйозніші, ніж для чоловіків.

Організація Об'єднаних Націй прийняла низку документів — декларацій, конвенцій та інших, — які при прийнятті їх окремими державами допомагають визначити та долати різні види дискримінації та насильства щодо особистості. Так, наприклад, у Декларації ООН «Про викорінення насильства по відношенню до жінок» (А/48/629)48/104), до якої приєдналася і Україна, вказується, що до насильства можна віднести таке:

■ фізичне, сексуальне та психологічне насильство, яке має місце у сім'ї, включаючи побиття; сексуальне примушування по відношенню до дівчат у сім'ї; насильство, що пов'язане з посагом; згвалтування жінки чоловіком; пошкодження жіночих статевих органів та

інші фізичні дії, які завдають шкоди жінці, а також позашлюбне насильство та насильство, що пов'язане із сексуальною експлуатацією;

■ фізичне, сексуальне та психологічне насильство, яке має місце у суспільстві взагалі, включаючи згвалтування, сексуальне примушування, сексуальне домагання та залякування на роботі, в освітніх закладах та в інших місцях, торгівлю жінками та примушування до проституції;

■ фізичне та психологічне насильство з боку або при потуранні держави, де б це не відбувалося.

Насильство в сім'ї може мати форми фізичного, сексуального примусу та психологічного тиску.

Погодьтеся, що ми звикли насильством вважати, насамперед, фізичне насильство — нанесення побоїв, тілесних ушкоджень, удущення, ляпаси по обличчю, штовхання, брутальне штовхання, використання зброї. Вже випадки позбавлення їжі, місця проживання, відмова у допомозі хворій чи вагітній людині не виступає у нашій свідомості ▶

як фізичне насильство, нам значно важче кваліфікувати такі випадки як неприпустимі, протизаконні дії.

Психологічне насильство довгий час здавалося нам не таким вже і небезпечним. Давайте розглянемо типові ситуації:

- не розмовляє чоловік з жінкою місяцями чи роками (хіба це насильство?);
- називає жінка чоловіка кожного дня ні на що не здатним через те, що він недостатньо заробляє (це ж їхня справа);
- знущається чоловік з жінки, насміхається над її віруваннями чи переконаннями (погано, але це знов-таки їхня справа);
- ігнорує батько дітей, ніколи з ними не розмовляє чи кожного дня називає дурнями чи телепнями;
- забороняють батьки дитині вільно пересуватися, закривають підлітка з парашею у кімнаті на кілька годин, ставлять на коліна на гречку (ну і що? Це ж батьки вчать дитину жити, привчають до порядку).

А потім ми з вами дивуємось, коли підліток стрибає з 9-го поверху, чи жінка йде з сім'ї світ за очі, чи людина, що була вихована в таких умовах, має систематичну агресивну поведінку.

- Отже, **психологічне насильство** —це:
- ігнорування почуттів особи;
 - зневага до переконань, що мають цінність для особи;
 - образа релігійних та національних почуттів, расової та класової приналежності або походження;
 - приниження особи;
 - знущання над домашніми тваринами або їх знищення на очах особи (часто це жінка або дитина) з метою спричинити їй біль;
 - переслідування особи (частіше жінки чи дівчини) через уявлені особю протилежної статі сексуальні зв'язки;
 - покарання кривдником дітей через образу на дружину (чи чоловіка);
 - обмеження свободи дій та пересування особи; погрози спричинити фізичну або економічну шкоду.

А чим є контроль за коштами, що витрачає один з членів родини, обмеження людини в одержанні коштів тощо? Скільки разів ми стикаємося з такими випадками, коли дружина виконує всю нелегку роботу по домашньому господарству, вихованню дітей, а її систематично принижуює чоловік, даючи їй 20 гривень, а на другий день пи-

тається зі здивуванням: «А куди вже ти їх поділа?» Чи батько, який після розлучення чи зовсім нічого не виплачує на дітей, чи дає 100 гривень на 3-х дітей? Чи перетворення розмови про економічний стан сім'ї, розподіл фінансів на суцільний конфлікт?

Отже, існує ще **економічне насильство**, яке розглядається як:

- вилучення або обмеження коштів;
- контроль надходжень та фінансових витрат.

Мається на увазі не розподіл фінансів сім'ї за взаємною згодою, не взаємний контроль партнерів за перебігом коштів у сімейному житті, а контроль, часто жорстокий та принизливий, з боку однієї особи по відношенню до інших членів родини – дружини, дітей, батьків похилого віку...

Міжнародні документа і Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» визначають ще такий вид домашнього насильства, як сексуальне насильство. В Законі визначено, що це посягання одного члена сім'ї на статево недоторканість іншого члена сім'ї, а також інші дії по відношенню до неповнолітнього, які порушують його психосексуальний розвиток.

До **сексуального насильства** можна віднести:

- гнів на ґрунті ревності;
- образа особи (найчастіше жінки) словами «повія», «нечепура», «фригідна» та ін.;
- примус до сексуальних зносин з чоловіком та іншими людьми проти волі особи;
- примус до хворобливих або садистських статеви зносин та застосування предметів для цієї мети;
- применшення значення почуттів партнера в сексуальному відношенні;
- примус партнера (найчастіше жінки) до спостереження за статеви зносинами, що відбуваються між іншими людьми;
- погроза застосувати насильство у випадку відмови партнера від сексуального зв'язку;
- примус жінки одягатися всупереч її волі згідно з бажанням партнера.

Є ще в Законі України «Про попередження насильства в сім'ї» визначення такого виду насильства, як примус. Маються на увазі різноманітні фізичні та психологічні впливи на особистість з метою примусити її до дій, що можуть нанести шкоду її здоров'ю, фізичному чи психічному.

Досить розповсюдженим видом домашнього насильства є жорстоке поводження з дітьми.

10-річний досвід надання психологічної допомоги жертвам насильства в сім'ї у Міжнародному гуманітарному центрі «РОЗРАДА» показує, що практично всі випадки звернення людей по консультативну допомогу були пов'язані з насильством та жорстоким поводженням з дітьми. Зокрема, якщо по допомогу зверталися дорослі люди, виявлялося, що вони зазнавали жорстокого поводження в дитинстві. Найбільш типовими наслідками є зміни в поведінці дітей:

- бійки;
- конфлікти з оточуючими;
- низька шкільна успішність;
- замкненість тощо.

До емоційних проблем таких дітей можна віднести наступні:

- підвищена агресивність;
- знижений настрій;
- депресія;
- тривожність;
- страхи;
- нестійкість емоційної системи.

Часто батьки скаржаться на психоневрологічні розлади у дітей – безсоння, енурези тощо, а також соматичні – серцево-судинні розлади, порушення травлення, астма тощо.

В тоталітарних сім'ях, де прийняті директивні, жорсткі форми виховання або дитину надмірно опікують, не враховуються потреби та психоемоційні особливості дитини. В таких сім'ях жорстоке поводження з дітьми батьками не усвідомлюється. Вони вважають, що жорсткі умови виховання корисні для дитини і не розуміють того, що це негативно впливає як на психіку дитини, так і на стан її соматичного здоров'я.

Самі діти, які зазнають жорстокого поводження і насильства, звертаються по психологічну допомогу вкрай рідко, насамперед у випадках сексуального насильства або побиття батьками. Все частіше вони тікають на вулицю. Це якраз ті самі підлітки, з якими повсякденно стикається дільничий міліціонер – чи як з правопорушниками, чи як зі споживачами клею чи наркотиків, чи як просто з нещасними бездомними дітьми.

Що ж таке жорстоке поводження з дітьми? Як відрізнити послідовні дії батьків при вихованні в дитини дис-

циплінованості та відповідальності від насильницьких дій щодо дитини з боку батьків? Які дії треба вважати неприпустимими, які з них підлягають покаранню у відповідності з Законом України «Про попередження насильства в сім'ї»?

Жорстоке поводження з дітьми визначають як такі навмисні дії (чи бездіяльність) батьків, вихователів та інших осіб, які наносять шкоду фізичному або психічному здоров'ю дитини.

Виділяють декілька видів жорстокого поводження:

Фізичне насильство – нанесення дитині батьками або особами, що їх замінюють, вихователями фізичних травм, різних тілесних ушкоджень, які завдають шкоди здоров'ю дитини, порушують її розвиток або позбавляють дитину життя.

Фізичне насильство включає також залучення дитини у вживання наркотиків, алкоголю, давання їй отруйних речовин або медичних препаратів, а також спроби задушення або утоплення.

В деяких сім'ях як дисциплінарний захід використовують різні види фізичного насильства – від потиличників до ляпанців та шмагання ремнем. Необхідно усвідомлювати, що фізичне насильство – це дійсно фізичний напад, воно завжди супроводжується словесним ображенням та психічною травмою. Що, безсумнівно, є прямим порушенням прав та свобод людини та особистості дитини.

Сексуальне насильство або спокушання – використання дитини дорослим або іншою дитиною для задоволення сексуальної потреби або одержання користі. До сексуального розбещення належить також залучення дитини в проституцію, порнобізнес.

Психологічне (емоційне) насильство – постійні або періодичні словесні образи дитини, погроза з боку батьків, опікунів, вчителів, приниження її людської гідності, звинувачення в тому, в чому вона не винна, демонстрація нелюбові, неприязні до дитини.

К цьому виду насильства належить також постійна брехня, обдурювання дитини. В результаті дитина втрачає довіру до дорослих, а також до вимог, що висуваються до неї і не відповідають її віковим можливостям.

Зневажання інтересів і потреб дитини – відсутність належного забез-

печення основних потреб дитини в їжі, одязі, житлі, вихованні, медичній допомозі через ряд об'єктивних причин (бідність, психічне захворювання, недосвідченість), а також без них.

Типовим є приклад зневажливого ставлення до дітей – залишення їх без догляду, що часто призводить до нещасних випадків.

Одним з проявів жорстокого поводження є відсутність любові у жінки до дитини, коли вона ще знаходиться в утробі матері, тобто небажання вагітності. Її, яка ще ніяк себе не виявила, вже не люблять, не думають та не турбуються про неї.

Діти, якими знехтували ще до народження, народжуються раніше терміну в два рази частіше, ніж діти від бажаної вагітності. Вони часто мають низьку масу тіла, частіше хворіють в перші місяці життя, гірше розвиваються.

Будь-який вид жорстокого поводження з дітьми призводить до різноманітних наслідків, але їх всіх єдине одне – шкода для здоров'я дитини або небезпека для її життя, не кажучи вже про порушення прав дитини.

Типи жорстокого поводження з дітьми:

жорстокі фізичні покарання, фізичні знущання:

- побиття;
- штовхання;
- спроби задушити;
- викручування рук та ін.;

дитина є свідком знущань над іншими членами сім'ї:

- батько б'є чи гвалтує матір у присутності дітей;
 - «погану» дитину фізично карають у присутності «хорошої» дитини;
 - дитина є свідком фізичних знущань над іншою людиною, що не є членом її родини, та ін.;
- сексуальне насильство:**
- гвалтування;
 - нав'язування сексуальних стосунків;
 - сексуальні дотики/поцілунки;
 - інцест (кровозмішення);
 - показ порнографії;
 - залучення дитини до виготовлення порнографічного продукту та ін.;

використання привілеїв дорослих:

- поводження з дітьми як з рабами чи слугами;
- покарання, поводження, як з підлеглими;

- поводження як зі своєю власністю;
 - відмова повідомляти про рішення, що стосуються відвідин та опікунства;
 - залякування;
 - використання свого росту, розмірів та сили;
 - навіювання страху за допомогою розповідей, дій, поглядів;
 - крики, стресогенна поведінка;
 - жорстокість щодо інших істот;
- погрози:**
- кинути дитину;
 - самогубства;
 - заподіяти фізичної шкоди;
 - заподіяти шкоду іншим людям, тваринам, рослинам;
 - розлюбити дитину;
 - надприродніми силами, що покарають дитину та ін.;

використання громадських установ:

- загроза покарання судом, міліцією, школою, спецшколою, притулком, родичами та психіатричною лікарнею;
- ізоляція;
- контролювання доступу дитини до інших людей: бабці/дідуся, однолітків, братів/сестер, батька/матері, інших людей;
- контролювання перебування дитини у помешканні, заборона виходити з дому;
- контролювання спілкування дитини з друзями;
- закривання дитини у коморі, сараї, туалеті чи у будь-якому закритому приміщенні вдома, в школі;
- обмеження спілкування з дитиною, аж до повного ігнорування у спілкуванні;

емоційне насильство:

- приниження;
 - використання скарг;
 - використання дітей в якості довірених осіб;
 - крики;
 - непослдовність;
 - присоромлення дитини;
 - використання дітей у конфліктах між батьками;
 - «торгівельна» поведінка одного з батьків щодо любові до дитини;
- економічне насильство:**
- незадоволення основних потреб дитини;
 - відмова чи зволікання у виплаті аліментів;
 - занижений розмір державної допомоги самотнім матерям та багатодітним сім'ям;
 - повна відмова дитині в грошах; ▶

- контролювання дитини за допомогою грошей;
- протрачання сімейних грошей;
- відмова дитині у підтримці;
- використання дитини як засобу торгу при розлученні;
- нав'язування дитині економічно обмеженого способу проживання без існуючої для цього необхідності;
- примушування дитини важко працювати.

Внаслідок свого соціального статусу дитина знаходиться в залежності від дорослих і є найкращим об'єктом для прояву найнегідніших людських якостей.

Жорстокість по відношенню до дітей виникає як наслідок різних причин:

- якщо дорослі мають негативні моральні якості;
- якщо вони незадоволені своїм способом життя,
- соціальним станом,
- відсутністю роботи,
- іншими невдачами;
- як результат конфліктів у сім'ї.

Жорстокість може бути проявом психічного захворювання батьків чи інших кривдників.

Різноманітні прояви жорстокого поводження з дітьми існували та існують у всіх країнах, незалежно від політичного, ідеологічного та економічного устрою. Біда в тому, що довгий час ми намагалися обходити увагою цю тему, називаючи дітей «привілейованим класом». І вже тому діти вважалися захищеними від негативних посягань та зневажання. Наслідком такого ставлення є виявлення та реєстрація випадків жорстокого поводження з дітьми, відсутність системи всебічної допомоги постраждалим дітям та їх сім'ям.

Дитині легко заподіяти шкоду. Вразливість дітей до насильства пояснюється їх фізичною, психічною та соціальною незрілістю, а також залежним, підлеглим становищем по відношенню до дорослих, будь то батьки, опікуни, вихователі, вчителі.

Велику роль в поширенні жорстокості до дітей відіграє необізнаність батьків або осіб, що їх замінюють, про те, які заходи впливу неприпустимі по відношенню до дитини, нерозуміння, що не кожне покарання іде їй на користь.

Не менш важливе значення має також низький рівень правової культури

населення, недостатні знання законодавчих норм, що охороняють права дитини та гарантують покарання насильників.

Основні характеристики насильства в сім'ї

Дуже важливо розібратися в тому, що є притаманним саме насильству, чим воно відрізняється від випадкового прояву сили, від нещасного збігу обставин.

Нам потрібно зрозуміти, як розпізнати насильство, як воно впливає на самопочуття, на самооцінку людини і на долю жертви насильства; що породжує насильство, зокрема домашнє насильство, звідки воно береться і як йому запобігати, як долати наслідки насильства. В цьому контексті важливим є і розуміння психології насильника, витоків насильницької поведінки, засобів соціального за-

В основному населення вважає насильство припустимим

хисту жертв насильства та психологічної роботи з насильниками.

Відомий польський психолог, що ретельно досліджував проблему насильства в сім'ї, Єжі Меллібруда, виділив 4 ознаки насильства:

- насильство завжди здійснюється за попереднього наміру;
- суть насильства полягає у порушенні прав і свобод конкретної людини;
- насильство є таким порушенням прав і свобод людини, що унеможливає її самозахист;
- насильство в умовах відсутності самозахисту призводить до певної шкоди.

Досвід надання психологічної допомоги жінкам і дітям — жертвам домашнього насильства свідчить про те, що, дійсно, домашнє насильство є досить розповсюдженим явищем у багатьох сім'ях в Україні. Досить поширеними формами насильства поряд з побиттям та фізичним знущанням є суцільний економічний контроль, приниження, брудні лайки, примус до сексу, заборона працювати тощо.

Якщо розглянути надані вище риси насильства, то виявиться, що інтен-

ційність (попередній намір) домашнього насильства притаманна насильникам як на свідомому рівні («Я вас всіх навчу, як треба жити», «Я вас годую, і ви все повинні робити так, як я вимагаю», «В моїй сім'ї правила життя повинні бути такими, як у сім'ї моїх батька та матері» тощо), так і на підсвідомому («Ви всі повинні мені догоджати, здогадуватись, чого я хочу, а не здогадається, то тримайтеся»).

Діючи у відповідності зі своїми бажаннями та уподобаннями, насильник навіть не розглядає своїх підлеглих, дружину та дітей як особистостей, в яких можуть бути якісь права, наприклад, право на свою власну думку, право мати якісь бажання чи уподобання, право приймати якісь рішення, право на інформацію, що стосується життєво важливих питань існування сім'ї тощо. Тому їх права постійно порушуються, рішення «головної» особи не обговорюються. Зустрічаються сім'ї, в яких чоловік, голова та встановлювач жорстких правил існування сім'ї, не дозволяє дружині та дітям навіть звертатись до нього з власної ініціативи.

Насильство має місце, коли об'єкт насильства не може себе захистити, — чи це фізично слабка чи вконець зневірена в собі жінка, чи дитина, чи просто людина, яка вконець налякана, відчуває безліч страхів і не вірить, що хтось чи щось може її захистити, — і багато інших варіантів, що розв'язують руки насильнику.

А от шкода від домашнього насильства величезна. Всі ми знаємо про страшні наслідки фізичного насильства — синці, каліцтво, смерть... А хто лічив психологічні наслідки домашнього насильства?

- Це:
- життя жертв домашнього насильства у постійному страху;
 - брак позитивних почуттів;
 - нереалізована потреба у самовираженні як жінки, так і дітей;
 - катастрофічно знижена самооцінка жертв насильства, впевненість у тому, що вони ні на що не здатні;
 - обман як основна модель поведінки членів родини;

- інформаційна депривація (брак важливої для життя сім'ї інформації);
- життя у повному обмеженні свободи;
- депресія;
- прийняття дитиною насильницької моделі існування сім'ї як норми;
- агресивна, аж до злочинної, поведінка дітей та підлітків та ін.

Єжі Меллібруда розглядає ще один важливий аспект насильства у контексті характеру поведінки насильника — гаряче та холодне насильство.

Характеризуючи гаряче насильство, автор розглядає таку психологічну особливість поведінки насильника, як оскаженіння — розрив психічної оболонки особистості у стані переповнення емоціями. Ця оболонка якийсь час стримує емоції, народжені психічною напругою, безсиллям, ненавистю, почуттям агресії тощо. Почуття гніву і люті зростають, виникає оскаженіння в результаті їх скупчення. Психологи вважають, що, хоча більшість людей визнає неприпустимість таких проявів цих почуттів, те переживання екстазу, яке притаманне кульмінації стану оскаженіння, має деяку привабливість. Це потужна темна сила, яка руйнує особистість, керує нею, руйнує її мораль та етичні засади.

Холодне насильство — це певний сценарій насильницької поведінки, що базується чи на сценаріях, які людина засвоїла на протязі свого життя, найчастіше у своїй батьківській сім'ї, чи навіть на певній культурі людських стосунків.

Часто у своєму сімейному житті людина, що зростала у сім'ї, де нормою були образи, приниження, обмеження, ігнорування, лайки, реалізує ці звичні сценарії у своєму подружньому житті.

Тут варто розглянути поняття циклу насильства.

Цикл насильства — це психологічний механізм стосунків між насильником та жертвою. Він є досить розповсюдженим і стандартним. Тому варто його проаналізувати з психологічної точки зору, ще раз пошукати механізми зупинення соціальної естафети насильства, знайти важелі оцінки поведінки насильника і жертви з тим, щоб вийти з цього кола.

Як вказують фахівці, цикл насильства може мати різну тривалість — від декількох годин до багатьох років.

В моїй практиці психолога-консультанта зустрічалися сім'ї, в яких цикл насильства у прямому сенсі тривав роки (2-3), а в цілому вже не цикл, а циклічний процес — від 12 до 20 років.

Для циклу насильства є притаманним повторення етапів розвитку стосунків насильника та жертви: оскаженіння, екстаз насильника, жорстокий прояв насильства. Це — завершення кола насильства і одночасно початок нового кола. Типова ситуація: насильник просить вибачення, обіцяє, що цього більше не станеться. Налякана жертва дуже хоче цьому вірити, сподівається на краще життя, вірить, що своєю поведінкою буде сприяти мирному співіснуванню членів родини. Наступає заспокоєння, а за ним і примирення. Кривднику часто

Цикл насильства — це психологічний механізм стосунків між насильником та жертвою

вдається переконати жертву, що вона сама багато в чому винна: чому не виконувала його вимоги, чому провокувала його на агресивні дії? Часто кривдники не тільки вибачаються, але й роблять цінні подарунки. Все начебто забуто. Жертва всіма силами намагається догодити кривднику, запобігти новому незадоволенню. Часто примирення може тривати досить довго, іноді роками. Дружина вже зовсім втрачає своє «Я», перетворюється на тінь свого чоловіка. Але конфлікт не розв'язаний, життя триває, виникають нові протиріччя, нові обставини.

Наступає етап посилення напруги. З своєї консультаційної практики знаю, як тяжко переживає жінка, коли тижнями, місяцями вони не спілкуються з чоловіком, коли весь час у сім'ї виникають конфліктні ситуації, але їх неможливо не тільки розв'язати, а й навіть назвати. Нестерпна напруга знову проривається випадком насильства.

Цикл завершується.

Практично у всіх таких сім'ях етапи заспокоєння та примирення з часом скорочуються, а випадки насильства стають все частішими. Виникає кризова ситуація. Настає момент, коли жертва чи жертви вже більше не можуть жити в такій ситуації. Вони більше не погоджуються терпіти знущання, починають усвідомлювати свої права і можливість, не хочуть страждати самі і не хочуть, щоб страждали діти.

На жаль, тут вони стикаються зі значними труднощами. Навіть у розвинутих демократичних країнах зі сталою законодавчою та соціальною системами захисту жертв домашнього насильства у жінок та дітей виникає багато труднощів у вирішенні проблеми відокремлення їх життя, захисту від нападів насильника. **«Я»**

ВАЛЕНТИНА БОНДАРОВСЬКА

Література:

1. Асланова Н. К. Керівництво по попередженню насильства щодо дітей. — М., 1997 — 505 с.
 2. Веселовська М. Я — жінка, я боюся? Як захиститись від насильства. — К., 2002. - 35 с.
 3. Декларація ООН «Про викорінення насильства щодо жінок», (А/48/629)48/104.
 4. Жінки у перехідний період: Проект MONEE/ UNICEF, 1999.
 5. Меллібруда Є. Обличчя насильства: Матеріали з проблеми попередження домашнього насильства. — К., 2000. — С. 2—9.
 6. Моніторинг громадської думки населення України. Інформаційний бюлетень Українського інституту соціальних досліджень. — 1997. — №11. — С. 11.
 7. Практическое руководство по законодательным мерам для преодоления домашнего насилия. ЮНИФЕМ. — 2002. — Июль. — С. 14—15.
- «Про попередження насильства в сім'ї»: Закон України.

Центр «Розрада» є недержавним професійним центром практичної психології, який було створено в 1994 р. спільними зусиллями українського психолога Валентини Бондаровської та американського психолога Джерей Уайнхолд (директора Центру Сім'ї в Колорадо Спрингс), керованих ідеями добра, любові та бажанням допомогти тим, хто цього потребує.

«Розрада» об'єднала під своїми гаслами фахівців — психологів-консультантів, консультантів з питань розвитку організації та роботи команди, дитячих психологів, соціолога, лікаря, педагогів — людей з ширим серцем, відкритим для спілкування та розвитку.

<http://www.rozrada.kiev.ua>

Полезная информация

Домашнее насилие — это реальная опасность как для Вашей жизни, так и для жизни Ваших детей.

Если случаи насилия со стороны мужа или партнера уже были в семье, то знайте — Ваша **жизнь под угрозой**. Чтобы сохранить жизнь, серьезно подумайте о своей безопасности.

Продумайте свой индивидуальный план безопасности!
Вы можете защитить себя!

- подумайте о своих дальнейших действиях. Как правило, насильственные акты повторяются;
- расскажите о насилии тем, кому Вы доверяете (друзьям, родственникам, психологу кризисного центра) или позвоните по телефону доверия;
- найдите надежное место, куда Вы можете уйти в случае опасности;
- договоритесь со своими соседями, чтобы они вызвали милицию, если услышат шум и крики из Вашей квартиры;
- спрячьте запасные ключи от дома (машины) так, чтобы, взяв их, Вы могли быстро покинуть дом в случае опасности;
- спрячьте необходимую сумму денег, книжку с номерами телефонов, паспорт, документы детей, другие важные бумаги, а также одежду и нужные лекарства в доступном Вам месте;
- заранее договоритесь с друзьями, родственниками о возможности предоставления Вам временного убежища в случае опасности;
- спрячьте (избавьтесь) записные книжки, конверты с адресами, чтобы обидчик не смог Вас найти;
- заранее узнайте телефоны местных служб, которые могут оказать Вам необходимую поддержку (дежурная часть Вашего отделения милиции, кризисный центр, убежище, телефон доверия и т. п.);
- заранее решите, что из ценных вещей (ювелирные изделия и т. п.) Вы возьмете с собой. В случае острой необходимости их всегда можно будет продать или отдать в залог;
- если ситуация критическая, то покидайте дом незамедлительно, даже если Вам не удалось взять необходимые вещи.

Помните, что под угрозой находится Ваша жизнь!

Миллионы женщин во всем мире страдают от домашнего насилия. Подобное явление широко распространено и у нас в стране. Пострадавшими могут оказаться женщины различного материального и социального положения.

Некоторые мужчины считают, что насилие — это лучший способ установить над Вами контроль и власть.

Никто не имеет права оскорблять Вас и причинять физическую боль. Домашнее насилие — это преступление.

Домашнее насилие может долгое время не проявляться, но если мужчина однажды прибегнул к агрессии, то в 95% случаев насилие повторится. Насильственные действия со стороны партнера могут усиливаться или ослабевать, тем не менее, они будут повторяться.

Помните! Насилие причиняет вред Вам и Вашим детям. Известно, что дети, которые подвергались насилию в семье или были свидетелями насильственных отношений, становятся обидчиками или пострадавшими в собственных семьях.

Проблема домашнего насилия в Угорщине від демонізації до нормалізації

СВІПЛАН ІВАНЧЕНКО

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії
соціально-психологічних технологій.
Інститут соціальної та політичної психології
АПН України

ЗТОГО ЧАСУ, відколи домашнє насильство було визнане серйозною соціальною проблемою, питання про те, чи можливо його викоринити, залишається одним з найскладніших. Враховуючи прихований характер проблеми, дослідників цікавить те, якою мірою домашнє насильство є легітимним у суспільній свідомості. Іншими словами, чи вважається домашнє насильство «нормальним» та наскільки поширене це явище.

Під домашнім насильством ми будемо розуміти будь-який прояв фізичної або словесної наруги одного члена родини над іншим; у поняття включені такі форми, як фізичне, психологічне/емоційне, економічне та сексуальне насильство.

У більшості досліджень домашнє насильство розглядається у двох ракурсах: або з точки зору учасників процесу (жертвами якого у 90% випадків є жінки), або з точки зору фахівців, які мають з ним справу (соціальні працівники, поліцейські, лікарі, активісти жіночого руху). Але існує третя сторона, не залучена до дії, яка виконує роль глядача. Це звичайні люди, які знають про проблему здебільшого з газет та телебачення. Використовуючи метафору театру, можна уявити, що домашнє насильство — це драма, яка розгортається на сцені, де «актори» — це чоловік та дружина, а також представники влади, поліції, соціальних служб, залучені у родинний конфлікт. «Глядачі» — це і є громадськість, яка засвоює стереотипи (на кшталт «б'є — значить любить») і багато в чому впливає на відношення соціуму до жертв та їхніх кривдників. Отже, існує три основні точки зору на проблему: з погляду безпосередніх учасників

(жертви/правопорушники); з позиції професіоналів та представників влади і, нарешті, з точки зору «звичайних людей». Ми подивимося на домашнє насильство з точки зору останніх.

У центрі нашої уваги були два питання: за яких умов виникає домашнє насильство та який сенс воно має для угорців; чи відрізняється домашнє насильство в Угорщині від такого, скажімо, у США. Ці питання виникли не випадково. За літературними даними, загалом проблема домашнього насильства зачіпає усі шари суспільства; безліч жінок, незалежно від віку, освіти, кольору шкіри, потерпають від систематичних нападів своїх партнерів, які нерідко закінчуються звалтуванням та вбивством. Проте, оскільки в суспільстві не прийнято обговорювати, чи б'є чоловік свою дружину, то складається враження, що проблеми не існує зовсім. За останні 5—7 років в Угорщині, завдяки акціям жіночих організацій, тема домашнього насильства привернула до себе увагу громадськості. У ЗМІ відбулася широка суспільна дискусія, існує соціальна реклама, наочна агітація, регулярно проводяться акції, спрямовані на підвищення рівня усвідомлення проблеми. Але як подібна активність відбивається у свідомості загалу, чи доходить подібна інформація до пересічних громадян?

Другий аспект дослідження — національна специфіка домашнього насильства. Вважається, що це універсальний феномен, який зустрічається у різних куточках землі. Проте у спеціальній літературі немає згоди навіть у питанні визначення домашнього насильства: дехто розуміє його дуже широко, від звалтування до банальної лайки. Інші обмежують домашнє насильство тільки фізичним, а лайки, ляпаси, погрози до нього не відносять. Очевидно, що і побутові визначення домашнього насильства можуть бути різними у різних країнах. У літературі це питання висвітлене недостатньо, мені

вдалося виявити лише одне подібне дослідження, проведене серед етнічних меншин США (Malley-Morrison & Hines, 2004). Так, виявилось, що вихідці з Мексики більш толерантні до домашнього насильства, ніж білі американки. Наприклад, білі американки вважають, що тягати за волосся, кусати, тріпати, кидати предмети, штовхати або хапати партнера — означає проявляти насильство, тоді як мексиканки не поділяють цієї думки. Вихідці з Азії зовсім не вважають ляпаси та штовхання партнера чимось особливим, у багатьох азіатських мовах не існує навіть такого поняття, як домашнє насильство.

Статистика та соціальний контекст

З літературних джерел відомо, що в Угорщині домашнє насильство досить широко поширене, особливо у сільській місцевості. За даними неурядових організацій, у цій країні щороку 150 жінок гинуть від рук своїх чоловіків/партнерів. Із загальної кількості жертв вбивств 40% складають жінки, більше половини з них гине від рук своїх близьких. За даними соціологічного опитування, приблизно 14% угорських жінок є жертвами домашнього насильства (Tóth, 1999). У той самий час автор іншого дослідження Христіна Морвай вважає, що ці дані сильно переменшені, і переважна більшість угорських жінок тою чи іншою мірою стикається з жорстоким поведінням (Morvai, 2001).

Дослідження настанов щодо домашнього насильства в Угорщині вивчалося Ольгою Тот (Tóth, 1999). Вона виявила, що половина опитаних жінок (508 з 1010) стикалися з домашнім насильством безпосередньо або ж чули про нього від своїх близьких та друзів. Серед описаних респондентами випадків домашнього насильства тільки 18% складала ізольовані акти, решта відбувалася на регулярній основі. ▶

О. Тот виокремлює 4 види родинного насильства: побиття дружини (чоловіка), подружнє зґвалтування, побиття дітей та сексуальне домагання до дітей. Фізичне насильство над дітьми широко визнається в Угорщині як «інструмент виховання»: дві третини респондентів вважають, що батьки мають право бити дитину, якщо «вона на те заслуговує». Половина опитаних відзначила, що сексуальне насильство над дітьми в Угорщині зустрічається досить часто (Tóth, 2003).

О. Тот також з'ясувала, що часто-густо домашнє насильство вважається нормою, а словесна наруга — приватною сімейною справою. Лише половина респондентів зазначила, що домашнє насильство — це «справжній» злочин. Психологічне насильство, як і раніше, не сприймається людьми серйозно, хоча відомо, що воно є предлюдією до фізичних актів насильства. 88% опитаних жінок вважають, що обмін лайками та образами з чоловіком є їхньою особистою справою та не є формою насильства. Близько половини вважає, що погрози або ляпаси — це також особиста справа сімейної пари. 44% опитаних вважають, що чоловіки б'ють своїх дружин нечасто, а 16% вважають, що це відбувається дуже рідко. Таким чином, в Угорщині домашнє насильство вважається суто приватною справою, надійно прихованою від сторонніх очей традицією «не вносити сміття з хати», соромом та ганьбою, які в очах суспільства лягають на жертву, а не на кривдника.

Хоча проблемою домашнього насильства в Угорщині переймаються лише останні 7–10 років, можна зазначити певні успіхи, зокрема, у законодавчій сфері та у висвітленні цієї теми ЗМІ. Так, Парламент Угорщини прийняв відповідний закон, у ЗМІ відбулося суспільне обговорення, внаслідок чого тема домашнього насильства більше не є закритою; помітні зрушення у роботі поліції. Але водночас у країні не має притулків для жертв домашнього насильства, працює лише одна телефонна лінія та діє лише одна профільна неурядова організація.

Дослідження уявлень угорців про домашнє насильство

У 2004 р. мною було здійснене емпіричне дослідження уявлень та настанов щодо домашнього насильства серед мешканців трьох угорських міст (Будапешт, Мішкольц, Бекешчаба). Вивчалася думка вчителів гімназій, які через свою соціальну позицію, а також завдяки спілкуванню

з учнями, можуть бути добре обізнані про поширеність домашнього насильства серед місцевого населення. Питання інтерв'ю були поділені за трьома темами: гендерна ідеологія, гендерні стереотипи та домашнє насильство. У дослідженні перевірялися дві основні гіпотези.

1. «Традиційні» гендерні ролі, які вимагають від чоловіка бути сильним та мужнім, а від жінки — терпеливою та покірною, відіграють критичну роль у спонуканні, виправданні та реагуванні на насильство над жінкою у родині.

2. Для більшості угорців домашнє насильство не є суттєвою проблемою; визнання його як проблеми обмежене колами фахівців та активісток жіночого руху.

Гендерна ідеологія та стереотипи

Кілька слів про основні поняття, якими ми користуємося. Поділ на «чоловіче» та «жіноче» фіксується у гендерних ролях, які є різновидом соціальних ролей, асоційованих зі статтю. Нормативні уявлення про поведінку чоловіка та жінки відбиваються у формі гендерних стереотипів, а легітимізуються у формі гендерної ідеології. Традиційна патріархальна ідеологія фіксує домінуючу роль чоловіка та підпорядковану — жінки. А гендерні стереотипи дають припис чоловікам бути сильними та агресивними, а жінкам — слабкими та залежними.

Результати дослідження показали, що припущення щодо «традиційних» гендерних ролей як передумови домашнього насильства не обґрунтовані. У сучасному угорському суспільстві гендерні ролі розмиті та некатегоричні: чоловікові не обов'язково бути годувальником, а жінці — домогосподаркою. У свідомості громадян переважає егалітарна настанова, жінка (принаймні, номінально) вважається рівною з чоловіком і має таку ж свободу в питанні кар'єри, фінансів, сексуальних відносин.

Питання, спрямовані на з'ясування ролі гендерної ідеології, охоплювали сферу поведінкових норм для чоловіків та жінок: що вони повинні робити у певних ситуаціях у родині та за її межами. Наприклад, «Чи повинна жінка кидати роботу, коли одружується?», «Хто повинен бути офіційним представником родини у юридичних питаннях?», «Чи має чоловік право заборонити дружині брати участь в суспільному житті?»

Виявилось, що думки респондентів дуже відмінні, але, загалом, можна сказа-

ти, що опитані не поділяють думку про верховенство чоловіка та повну підлеглість дружини. У той самий час респонденти відзначили, що за традицією чоловік вважається представником сім'ї, усі офіційні папери заповнюються на його ім'я, і «в суспільстві» іноді трапляється, що чоловік має владу над дружиною. Проте, в цілому ситуація у кожній окремій родині «залежить від особи». Таким чином, люди у повсякденному житті керуються персональними, а не нормативними (ролевыми) критеріями, а це говорить про розмивання традиційної гендерної ідеології, яка жорстко регламентує поведінку чоловіка та жінки.

Типовою для угорської родини є ситуація, коли працюють обидва, як це було за соціалістичних часів. На думку респондентів, жінки мають рівні права з чоловіками, вони можуть бути фінансовими партнерами та навіть очолювати сім'ю. Проте розподіл родинних обов'язків залишається далеким від рівного: жінки виконують майже всю хатню роботу та піклуються про дітей, тоді як роль чоловіка обмежується зароблянням грошей та, за потреби, «важкою» роботою (ремонт, лагодження автомобіля та ін.). Таким чином, попри зміну соціального статусу жінки, у свідомості людей зберігається стара родинна модель з жорстким розподілом гендерних ролей. І уявлення про те, що повинні робити чоловіки та жінки (гендерні ідеали), залишаються незмінними. Такий розподіл ролей веде до подвійного навантаження жінок, яким доводиться поєднувати декілька ролей одночасно: робітниця, матері, домогосподарки.

Респондентам також ставилися питання, спрямовані на виявлення гендерних стереотипів за допомогою характеристики «справжньої жінки» та «справжнього чоловіка». З'ясувалося, що «справжня жінка» має бути доброю дружиною, доброю матір'ю та доброю робітницею (фахівцем) одночасно. Тоді як «справжній чоловік» — це той, у кого «багато грошей», хто «добре заробляє». Для чоловіка бути сильним більш важливо, ніж для жінки, хоча під силою не обов'язково розуміють фізичну силу; її доказом можуть слугувати гроші, емоційна стабільність, здатність брати на себе відповідальність або просто зовнішній (маскулінний) вигляд.

«Справжня жінка» — тобто успішна жінка — має бути однаково успішною і в

родині, і в кар'єрі. Подібні очікування та вимоги суспільства роблять жінку уразливою та дають важелі влади її чоловіку/партнеру. Жінка сама впевнена, що має одночасно бути відмінною робітницею, жінкою і матір'ю та намагається поєднувати усі три ролі. Але замість цього вона стає лише «відмінною жертвою» (perfect victim): неспроможна відповідати ідеалу жінки, вона відчуває провину та сприймає будь-яку критику від свого чоловіка, який, звичайно, незадоволений її «сервісом». На мою думку, саме така ситуація закладає підвалини для домашнього насильства. Розглядаючи домашнє насильство у термінах контролю та влади, ми можемо споглядати, як діє цей механізм.

Єва (25 р., Будапешт) характеризує свій шлюб як «сучасний»: обидва члени подружжя працюють, крім того, Єва навчається заочно в університеті. Кожний з них має окремий рахунок у банку, вони ведуть окремий бюджет. Габор (чоловік) не дає Єві грошей на їжу, одяг, а вона не хоче від нього залежати. Єва вважає, що їй поталанило з чоловіком, оскільки він піклується про дитину, допомагає їй у господарстві. Але, зазначає Єва, Габор «нетиповий угорський чоловік», зазвичай угорці цього не роблять. У той самий час чоловік вважає, що його допомога у господарстві є чимось особливим, тому він «взірцевий», тоді як вона — «недбала мати», оскільки мало часу приділяє дитині та чоловікові. Габор часто використовує подібні звинувачення у суперечках, і колись, коли їхні стосунки були на межі розриву, він закинув, що забере дитину, оскільки Єва «безвідповідальна» та «погана мати».

Цей приклад демонструє, що чоловік використовує звинувачення у безвідповідальності через бажання дружини вчитися та працювати, яке залишає їй менше часу на догляд за дитиною та домівкою. Очевидно, що Габора влаштує такий стан, адже, якби Єва сиділа вдома, йому довелося б працювати більше, щоб забезпечувати родину. Тому Єва вважає, що чоловік маніпулює нею, погрожуючи забрати дитину, й тим самим тримає її під контролем. Таким чином, чоловіку не обов'язково застосовувати насильство — достатньо просто періодично нагадувати жінці, яка працює, що вона погана мати й дружина.

Настанови щодо домашнього насильства

Щоб визначити «буденне» значення домашнього насильства, вчителям були поставлені питання, що вони розуміють під домашнім насильством та чи вважають вони таким фізичне, психологічне, соціальне та економічне насильство. З'ясувалося, що в Угорщині під домашнім насильством розуміють, перш за все, фізичне насильство (побиття, вбивство, зґвалтування). Словесна образа не вважається формою насильства, відносно психологічного насильства одностайності не має. Найбільш суперечливі думки були висловлені з приводу економічного та соціального насильства. Деякі з вчителів вважають, що «контроль проти волі індивіда — це форма порушення його або її прав». Для інших було великим сюрпризом, що контроль за тим, як дружина витрачає гроші, або заборона відвідувати батьків чи друзів має відношення до домашнього насильства.

Досить несподіваним виявилось те, що жорстоке поводження з дітьми у родині є забороненою темою. Більшість вчителів зазначили, що знають про такі випадки серед учнів, але відмовилися обговорювати це тему. Вони заявили, що школа не має юридичних прав втручатися в особисте життя учнів.

Міфи про домашнє насильство

Як вже наголошувалося, останніми роками домашнє насильство стало предметом широкого обговорення в угорських ЗМІ. Більшість респондентів виявилися обізнаними про суспільну дискусію, чули про резонансні випадки, про кампанії протесту жіночих організацій. Проте, ця обізнаність ще не говорить про зростання суспільної свідомості. Навпаки, у даному випадку я стикнулася з безліччю міфів, які живуть у свідомості людей, та з процесом виникнення нових міфів про домашнє насильство.

За ходом інтерв'ю було виявлено декілька типових міфів, описаних в літературі, а також два нових, специфічних для Угорщини. Прикладом типового міфу може бути «звинувачення жертви». У свідомості людей закріпилася думка, що у багатьох випадках жінка сама винна — провокує, заслуговує і навіть отримує задоволення (!) від того, що її б'ють. Існує також віра в те, що домашнє насильство відбувається через психічну хворобу одного з партнерів, зловживання алкоголем або наркотиками; що домашнє ▶

Полезная информация:

HREA — www.hrea.org <http://www.hrea.org/ru>

Асоціація по обучению в области прав человека [Human Rights Education Associates — HREA] — это международная неправительственная организация, которая проводит обучение активистов и профессионалов в области защиты прав человека; разрабатывает учебные материалы и программы; создает общественные объединения посредством технологий «он-лайн».

ГО «Центр соціальних і гендерних досліджень «Нове життя» займається науковими дослідженнями, проведенням просвітницьких семінарів, круглих столів, а також надає консультації потерпілим від насильства.
02121, Київ, вул. Вербицького, 26, кв. 253
8(044) 560-91-16; 8(044)526-85-90;
8(050)500-09-88; 8(067)527-03-30
Факс: 257 6738
yevlu@ukr.net
janelutsenko@yahoo.com
ansvyat@ukr.net
Директор — Євгенія Луценко

Програма «Попередження насильства над дітьми» впроваджується Всеукраїнською громадською організацією «Жіночий консорціум України» в рамках діяльності Ресурсного громадського центру протидії насильству, сексуальної експлуатації дітей та торгівлі людьми за фінансової підтримки Всесвітнього дитячого фонду (World Childhood Foundation). Місце і час проведення: м. Київ та Київська область; жовтень 2006 р. — грудень 2007 р.
За додатковою інформацією звертатися: Олена Соловйова, координатор програми «Попередження насильства над дітьми» тел/факс: (044) 592-68-54
ел. пошта: consortium@bigmir.net

Бесплатную государственную психологическую помощь можно получить в Киев-Святошинском центре социально-психологической реабилитации населения и его информирования по вопросам преодоления последствий Чернобыльской катастрофы.
08150, г. Боярка Киевской обл., ул. Крещатик (Карла Маркса), 83, ЦСПР
Записаться на консультацию к психологу можно по телефону: (8) 044-98-35-450.
Краткую заочную консультацию можно получить на сайте www.cspr.info

наси́льство типове для бідних, неосвічених, відсталих груп населення.

Найбільш поширеними виявилися міфи «Це трапляється рідко, це не так серйозно»; «Особові властивості» (погані характер, темперамент, психічна хвороба); «Це відбувається не з нами» (а зустрічається серед бідних, селян, циганів і т. п.). Два нові міфи можуть бути умовно названі «Це нормально» та «Проблема існує, але вона вирішується».

Міф, позначений «Це нормально», виявився у постійному повторюванні респондентами слова «нормальний» у різних контекстах. Так, вчителі говорили «це нормально», коли мова йшла про прояви агресії, ревності, про вади характеру. У своїх поясненнях цих явищ вони посилалися на біологію, психоаналіз, історичні традиції тощо. Отже, тут ми маємо справу з процесом нормалізації, намаганням пояснити явище доступними науковими або псевдонауковими уявленнями.

Другий міф пов'язаний з реакцією людей на суспільне обговорення проблеми домашнього насильства, яке відбувалося останніми роками. Так, вчителі вірять, що в Угорщині жертви домашнього насильства мають змогу отримати та отримують адекватну допомогу; що існує багато служб та організацій, які допомагають жінкам. Але це не так: реальна допомога жертвам дуже незначна, не має притулків, соціальних та юридичних служб, недостатньо працює поліція. Проте складається враження, що проблема знаходить вирішення. Інформація про домашнє насильство постійно надходить від радіо, телебачення, преси, і складається цілкомите враження про активну боротьбу з ним держави та громадських організацій.

Протиріччя масової свідомості

Другий момент, який заслуговує на увагу, пов'язаний з тим, що респонденти давали різні відповіді на одне й те саме питання, поставлене по-різному. Наприклад, з одного боку, вчителі засуджують домашнє насильство, а з іншого — не вбачають у ньому серйозної проблеми. Як виявилось, вони оперують двома різними поняттями: перше, власне домашнє насильство — це систематичні напади з серйозними ушкодженнями та інколи летальним результатом; друге — це «нормалізована» образлива поведінка. Отже, на думку респондентів, домашнє насильство — це серйозне правопорушення, тоді як «просто ляпас» є абсолютно нормальним. Та-

ким чином, у масовій свідомості домашнє насильство існує в декількох площинах, між якими є певні суперечності. Було виявлено чотири таких суперечності:

- поміж «егалітарними» настановами на жінок та «традиційними» настановами на дружин;
- поміж гендерними ролями у родині та поза нею;
- поміж фізичним насильством (власне домашнім насильством) та «нормальним» жорстоким поведінням з членами родини;
- поміж соціальним визнанням домашнього насильства як проблеми та індивідуальною впевненістю, що воно не є актуальним.

Загалом, результати проведеного дослідження можуть бути об'єднані в дві групи. Першу групу складають дані про гендерні ролі, ідеали та стереотипи угорських вчителів. Найбільш важливим результатом є те, що були виявлені «егалітарні» настанови щодо жінок у суспільстві та «традиційні» — у родині. Угорські чоловіки й жінки мають рівний статус на ринку праці, майже рівну свободу дій та сексуальну свободу. Проте розподіл ролей у родині залишається асиметричним: від чоловіка очікується, що він буде тільки годувальником, тоді як жінка повинна виконувати три ролі: матері, дружини та працівниці (іноді годувальника). При цьому традиційна сімейна модель руйнується, у країні дуже високий рівень розлучень та неповних сімей. Гендерна ідеологія розмита, традиційні гендерні ролі, які дають припис чоловікові бути сильним, а жінці — слабкою, не виявлені.

Друга група результатів пов'язана з настановами щодо домашнього насильства. Припущення, що для широкого загалу ця тема не актуальна, підтвердилося. Найцікавішим виявився той факт, що у свідомості людей існують два різних поняття домашнього насильства: власне домашнє насильство, яке асоціюється з фізичним, має систематичний характер та призводить до серйозних ушкоджень та навіть смерті жертви. З іншого боку, існує образлива поведінка, яка містить менш серйозні дії (образу, залякування, ляпаси) і насильством не вважається. Отже, існує домашнє насильство — негативне явище, злочин, і є повсякденна образлива поведінка, яка вважається нормальною та прийнятною. Що цікаво, перше вважається явищем рідкісним, таким, що відбувається десь далеко, «не з нами» і тому неактуальним. Тут ми входимо на те-

риторію міфів про домашнє насильство. Говорячи про центральні, найбільш впливові міфи, можна зробити два основні висновки: (1) люди вірять, що домашнє насильство існує десь на периферії, трапляється рідко й «не з нами»; (2) жінки-жертви мають змогу отримати та отримують адекватну допомогу в численних державних та суспільних організаціях.

Дослідження продемонструвало істотну роль громадської думки щодо оцінки домашнього насильства та підтримки його легітимності шляхом циркуляції відповідних міфів та настанов. Воно показало також необхідність у зміні цих настанов та громадської думки з метою зниження толерантності суспільства до домашнього насильства. Зростання суспільної свідомості, на жаль, не відбувається автоматично. Очікування феміністок, що якщо голосно говорити про випадки жорстокого поведіння, вбивства жінок, то люди стануть більш критично ставитися до проблеми, не виправдовуються. На прикладі політики жіночого руху в Угорщині ми бачимо, що замість очікуваного зростання суспільної свідомості та неприйняття домашнього насильства відбувається інше — усунення від проблеми, яке супроводжується появою нових міфів. Якщо просто «завантажувати» громадськість цифрами та фактами про кількість загиблих жінок («демонізація» насильства), то йде зворотна реакція, проблема домашнього насильства починає здаватися чимось далеким та неактуальним. З іншого боку, повсякденна «нормальна» образлива поведінка, яка не асоціюється з домашнім насильством, залишається нормою життя для угорців. «Я»

Література:

- Berry, D. B. (1999). *The domestic violence sourcebook*. Los Angeles: Lowell House.
- Dobash R. E., Dobash R. P. (1992) *Women, violence and social change*. London: Routledge.
- Gelles R., Straus, M. (1979) *Determinants of violence in the family*, in: W. R. Burr et al. (eds.) *Contemporary theories about the family*. V. 2, New York: Free Press.
- Gelles, R. (1997) *Intimate violence in families*. 3d ed. Thousand Oaks, Cal.: Sage Publications.
- Malley-Morrison, K., Hines, D. (2004) *Family violence in a cultural perspective: defining, understanding, and combating abuse*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Morvai, K. (1998): *Terror a családban. A feleségbántalmazás és jog*. Budapest.
- Töth, O. (1999) *Erőszak a családban. TÖRKI Socio-political issues*. Budapest.
- Töth, O. (2003) *Violence in the family*. TÖRKI, <http://www.tarki.hu/kiadvany-ej/socj/abstract12.html> (last accessed 29. 05. 04)

Маму ранила рама

азбука подавления, школа манипуляции, практикум двойных стандартов

ПОМНИТЕ СВОЙ ПЕРВЫЙ БУКВАРЬ?

Иногда вместо рамы мама мыла Милу (с мылом), а папа оказывался не у дел — он где-то абстрактно «работал»... Вместе с первыми буквами мы постигали распределение семейных обязанностей: если чего помыть, то это к маме, а работать — это папино. Понимание того, что мытье рамы (а тем более Милы) — это тоже работа, пришло к нам значительно позже. Да и не всех пока что осенила эта догадка, к сожалению.

А помните задание «опишите картинку» в учебниках иностранного языка? Часто требовалось описать картинку семейной идиллии: дети складывают кубики или учат уроки, дедушка с папой смотрят телевизор или читают газеты, бабушка вяжет носок, а мама гладит. Если бы гладил папа, вязал дед, а мама с бабушкой культурно отдыхали у телевизора, мы бы, наверное, сорвали урок — настолько смешным показалось бы нам это отклонение от «нормы». В пятом классе мы уже слишком хорошо знали, что кому полагается, — первый букварь уже давно сделал свое темное дело.

Школьная программа, обучавшая нас азам наук, тихонько шептала на ухо, гипнотизировала и программировала. Самые прогрессивные из наших предков пытались ломать эти правила, но об этом школьная программа гово-

рила лишь мимоходом и слишком поздно — исторической борьбе за равные права «мам» и «пап» уделялась всего пара уроков истории и лишь в старших классах.

Когда было уже слишком поздно.

Школа не просто навязывала стереотипы, она подавляла естественное — я думаю, для каждого — стремление к равновесию и гармонии в жизни. И вот мы выросли. Мы работаем, как тот «папа» из букваря, хоть мы на самом деле и «мама». В свободное от работы время мы, как нас учили, — «моем раму». Или «Милу» — у кого есть.

Мы, как на той дурацкой картинке в учебнике по английскому, гладим «папины» сорочки, потому что «папе» завтра на работу. Нам тоже вставать спозаранку, но гладим все равно мы — сначала его, а потом уж свои. Потому что «папа», увы, так и не научился обращаться с «рамой»: он не умеет мыть «Милу», стирать, гладить, лечит грипп, готовит завтраки и экономит деньги.

Мы выросли, но остались все теми же послушными девочками, отличницами первого «А» класса. Мы говорим: «Да чего там! Как-нибудь справимся...»

Мы все понимаем, но не можем поступать иначе.

Нас когда-то давно контузило букварем. «Я»

ДИАНА ПЕТРИАШВИЛИ

А папа лежит на диване

Букварь. На картинке известный сюжет, Знакомый и Глебу, и Ване: Вот мама стирает, готовит обед, А папа лежит на диване. Он будто не слышит — зови, не зови, — Помыл чтобы окна и рамы. Он курит, читает и смотрит TV, А моет, конечно же, мама. Вот так с малых лет я невольно узнал

Типично семейную драму: Что папа лежит и читает журнал И даже не смотрит на маму. Как жаль, что такого в учебниках нет, Полезного Глебу и Ване: Что папа с сыночком готовят обед, А мама лежит на диване...

ЛЕВ ЦЕСАРКИН

16 дней против насилия

Ежегодно с 25 ноября по 10 декабря по всему миру проходит акция «16 дней против насилия», к которой присоединяется и Украина

25.11

Международный День борьбы с насилием над женщинами

На проводившемся в Боготе (Колумбия) 18-21 июля 1981 г. Первом Феминистском Энжуэнтро стран Латинской Америки и Карибского региона день 25 ноября был объявлен Международным днем борьбы с насилием над женщинами. Во время данного энжуэнтро были освещены все формы гендерного насилия: от домашнего до сексуального насилия и преследования, а также насилия со стороны государства в виде пыток и жестокого обращения с женщинами, являющихся политическими заключенными.

Дата 25 ноября была выбрана Международным днем борьбы с насилием над женщинами в память о зверском убийстве сестер Мирабал (Патрия, Минерва и Мария Тереза), которое было совершено при диктатуре Рафаэля Трухильо в Доминиканской Республике 25 ноября 1960 г.

В 1999 г. Генеральная Ассамблея ООН объявила 25 ноября Международным днем борьбы за ликвидацию насилия над женщинами и предложила правительствам, международным организациям и неправительственным организациям провести в этот день мероприятия, направленные на привлечение внимания общественности к этой проблеме (резолюция 54/134 от 17 декабря 1999 г.).

Активистки отмечают 25 ноября как день борьбы с насилием с 1981 г.

Источник:

<http://www.un.org/russian/events/women/violence/2006/sg.shtml>
сайт ООН

Что такое «феминистские энжуэнтрос»?

Феминистские энжуэнтрос представляют собой конференции, проводимые каждые 2-3 года представительницами феминистских организаций из различных стран Латинской Америки для освещения своей деятельности и обмена опытом. В рамках данных конференций помимо множества других тем почти всегда обсуждаются вопросы, касающиеся отношений между мужчинами и женщинами, а также проблемы насилия. Такие энжуэнтрос инициировали создание региональных объединений, видео и радиопрограмм, проведение обучающих семинаров для женщин, а также обусловили увеличение по всему региону количества женских информационных центров, предназначенных для сбора и распространения информации по истории развития и целям женского движения. Кроме того, подобные конференции предоставляют возможности для обсуждения вопросов по активизации деятельности в области создания журналов и информационных сообщений, содержащих статьи, аналитические материалы и отчеты по деятельности женских организаций Латинской Америки.

Кем были сестры Мирабал?

Патрия, Минерва, Мария Тереза и Деде родились в Оджо де Акуа недалеко от города Салседо в Доминиканской Республике. «Бабочки», как их обычно называли, были политическими активистками, которые боролись против диктатуры Трухильо. Сестры, а также их мужья, неоднократно попадали в тюремное заключение за свою революционную деятельность, направленную на установление демократии и справедливости. 25 ноября 1960 г. три из четырех сестер Мирабал (Патрия, Минерва, Мария Тереза), а также Руфино де ла Круз были убиты сотрудниками секретной полиции диктатора Трухильо. Эти три женщины ехали на встречу со своими мужьями, которые находились в тюрьме. Тела задушенных сестер были обнаружены на дне обрыва. Известие о жестоком убийстве вызвало шок и возмущение населения, и усилило политическое движение против диктатуры Трухильо. 30 мая 1961 г. Трухильо был убит, и вскоре после этого пал его режим.

Сестры Мирабал стали символом феминистского движения. Спустя годы после случившейся трагедии в память о сестрах были написаны стихи, песни и книги. В Национальном Музее Истории и Географии была организована экспозиция вещей сестер, были выпущены памятные марки, один из частных фондов осуществляет сбор средств для открытия музея Мирабал в их родном городе. 8 марта 1997 г. в Санто Доминго на обелиске, который когда-то возвел в свою честь Трухильо, была открыта памятная доска с изображением четырех сестер. На обелиске написано «Un Canto a la Libertad» (Песня Свободе).

1.12

Международный День борьбы со СПИДом

Ежегодно 1 декабря проводится Международный День борьбы со СПИДом. В этот день начинается ежегодная кампания, направленная на общественную поддержку и разработку программ по предупреждению распространения ВИЧ-инфекции, а также программ обучения и повышения осведомленности общества по вопросам ВИЧ/СПИД. Международный День борьбы со СПИДом должен способствовать усилению глобальных действий по борьбе с эпидемией СПИДа.

6.12

Монреальская бойня

В среду 6 декабря 1989 г. около 5 часов вечера двадцатипятилетний мужчина по имени Марк Лепин вошел в здание Инженерной Школы Монреальского Университета, имея при себе полуавтоматическую винтовку калибра 0. 223. Затем он начал стрелять в людей, в результате чего были убиты 14 женщин и 13 человек ранены (9 женщин и 4 мужчины). Марк Лепин считал, что по вине женщин-студенток его не приняли в эту Инженерную Школу. Перед тем, как застрелить себя, Марк Лепин оставил предсмертную записку, в которой он отрицательно высказывался о феминистках, а также привел список 19 известных женщин, особенно ему ненавистных.

Здесь приводятся имена 14 женщин, погибших в результате данного убийства: Анне-Мари Эдвард, Анне-Мари Лемэй, Анни Ст. Арнолт, Анни Тюркот, Барбара Дэгнот, Барбара Мария Клузник, Женевьев Бергерон, Хелен Колган, Мауд Хавьерник, Марис Лаганьер, Марис Леклэр, Мишель Ричард, Натали Кротео, Сония Пеллетьер.

Эти имена стали символом несправедливости по отношению к женщинам. По всей стране женские группы провели демонстрации, марши в память о жертвах случившейся трагедии. Усилилась поддержка образовательных программ и увеличились ресурсы, направленные на борьбу с насилием над женщинами. Федеральные и местные органы управления обязались его искоренить. В 1991 г. канадское правительство объявило 6 декабря Национальным Днем памяти и борьбы с насилием над женщинами. В 1993 г. организация, называющая себя «Коалицией 6 декабря», создала фонд для женщин и их детей, которым необходима помощь и защита от насилия. Также в 1993 г. была начата кампания «Нулевая толерантность», в рамках которой мужчинам предлагалось проявить солидарность с женщинами в борьбе с насилием. Прямым действием в ответ на случившуюся трагедию явилась инициатива семи матерей жертв убийства, направленная на законодательное ограничение ношения оружия и повышение осведомленности о продолжающемся насилии над женщинами.

10.12

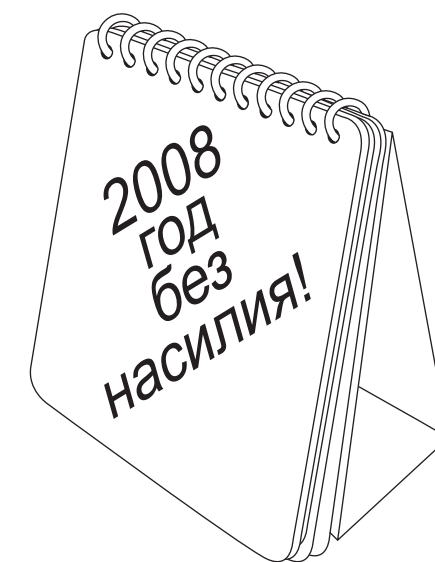
Международный День прав человека

10 декабря прогрессивное человечество празднует принятие в 1948 г. Всеобщей Декларации прав человека. Принятие этого документа было одним из первых крупных достижений Организации Объединенных Наций. Он стал основой для многих международных правовых документов. В резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН говорится, что «Всеобщая Декларация прав человека является общим стандартом, к которому должны стремиться все люди и все нации, при этом каждый член сообщества, постоянно помня о данной Декларации, должен приложить все свои усилия на реализацию всех этих прав и свобод...»

Организации и отдельные люди в День прав человека отмечают подписание этого исторического документа и продвигают принципы, оговоренные данной Декларацией. Как сказала Мэри Робинсон, Верховный Комиссар по Правам Человека, День прав человека является «хорошей возможностью показать, что основные положения Всеобщей Декларации прав человека не являются чем-либо теоретическим или абстрактным».

<http://www.cwgl.rutgers.edu/16days/home.html>

Центр Женского Глобального Лидерства

Подолання гендерного насильства

психологічний аспект

ОЛЕНА КОЧЕМИРОВСЬКА

кандидат психологічних наук.

Асоціація молодих професіоналів «Клас», м. Харків

НАСИЛЬСТВО — ЦЕ СКЛАДНЕ БАГАТОРІВНЕВЕ ЯВИЩЕ, що призводить до деструкції особистості та негативних соціальних наслідків. Останніми роками дослідження фіксують поступову нормативізацію такої моделі поведінки, коли насильство сприймається як прийнятний спосіб розв'язання будь-якої проблеми як потенційними агресорами, так і потенційними постраждалими. Особливого забарвлення ця проблема набуває у гендерному вимірі, адже саме у стосунках чоловіка та жінки знаходять своє відбиття існуючі соціальні стереотипи та суспільні норми, які поступово трансформуються в бік підвищення толерантності до виявів насильства.

Насильство є насильством безвідносно до того, чи є воно фізичним, психологічним, економічним або сексуальним; чи спрямовує його особа на інших або на себе. Цей підхід дозволяє побачити, що схильність до насильницької поведінки є частиною більш загальних особистісних проблем та являє собою неадекватну форму захисної ре-

Асоціація молодих професіоналів

«Клас» з'явилася в 2001 р. як неформальне об'єднання молодих фахівців. В грудні 2003 р. Асоціація пройшла офіційну реєстрацію. Метою АМП «Клас» є залучення молоді до активної участі в суспільному житті, посилення її освітнього, лідерського, творчого та соціального потенціалу, допомога та соціально-психологічна підтримка молодих людей, що опинилися в тяжких життєвих умовах. Робота Асоціації будується на засадах соціальної відповідальності, інтеграції, рівної соціальної участі та гендерного балансу.

акції на вплив стресових або дратуючих ситуацій, способом відновити чи компенсувати втрачене почуття суб'єктивного контролю.

Подолання гендерного насильства потребує комплексу дій, які знаходяться в правовій, загальносоціальній і психологічній площині та охоплюють як сімейну, так і суспільну сфери. Важливим є забезпечення статевої рівності соціалізації підлітків та формування в них навичок конструктивної поведінки. Окреме місце посідають програми навчання для фахівців-психологів та соціальних працівників, спрямовані на підвищення рівня їх обізнаності щодо можливостей гендерного підходу.

Отже, психологічні аспекти подолання гендерного насильства охоплюють широке коло питань, серед яких:

- впровадження методів психологічної підтримки й реабілітації жінок, постраждалих від насильства, корекції залежної (співзалежної) поведінки, відновлення/формування зрілої сімейної та статевої поведінки;
- медико-психологічна реабілітація дітей, постраждалих від насильства (в т. ч. в сім'ї), корекція порушень статевого та психосексуального розвитку, профілактика залежної та агресивної поведінки;
- психологічна корекція поведінки осіб, схильних до насильницької поведінки, корекція залежної поведінки, порушень статевої сфери;
- впровадження програм з формування відповідальної батьківської, подружньої та міжособистісної поведінки для різних вікових груп;
- профілактична робота з молодими сім'ями та особами, що планують взяти шлюб;
- запровадження програм психологічної профілактики схильності підлітків до насильницької поведінки та програм контролю агресії;
- розробка та впровадження методик виявлення прихованих форм насильст-

ва в сім'ї;

- навчання фахівців методиками роботи з постраждалими від насильства та з особами, схильними до насильницької поведінки;
- проведення досліджень в галузі статевої рівності та гендерної психології, психологічних аспектів шлюбу та міжстатевих стосунків; вивчення проблеми особистісної залежності та співзалежності; розробка рекомендацій щодо гендерного виховання.

В якості прикладів можна навести кілька програм профілактики гендерного насильства, створених фахівцями АМП «Клас».

1. Програма психологічної профілактики схильності підлітків до насильницької поведінки (16,5 годин). Авторка — канд. психол. наук О. Кочеміровська. Мета програми: запобігання поширенню насильства поведінки в молодіжному середовищі на підставі вироблення адаптивних поведінкових стратегій з урахуванням гендерної складової.

2. Програма формування відповідальної батьківської та подружньої поведінки в жінок (45 годин). Авторка — А. Гришко. Мета програми: корекція віктимних та агресивних форм поведінки жінок, підвищення рівня їх психологічної та соціальної адаптації шляхом формування адекватних моделей подружньої та батьківської поведінки.

3. Програма формування відповідальної партнерської поведінки в дівчат 16-18 років (45 годин). Авторка — А. Гришко. Мета: підвищення рівня соціалізації дівчат шляхом формування в них адаптивної статевої поведінки та трансформації віктимних або агресивних поведінкових моделей. **«Я»**

Більш детальну інформацію щодо діяльності Асоціації молодих професіоналів «Клас» можна отримати електронною поштою contact@class.org чи за телефоном (057) 757-34-65.

Мы живем в культуре насилия

ГАЛИНА ПЕТРИАШВИЛИ

редактор международного он-лайн журнала «Кавказия», Грузия

НЕ БЫВАЕТ СЕМЬИ БЕЗ КОНФЛИКТА. Да и пресно без них, пожалуй. Но конфликт конфликту рознь. Есть конструктивные, утверждают психологи, создающие качественно новые, улучшенные отношения. А есть деструктивные, обладающие таким разрушающим потенциалом, что его с лихвой хватает и на следующее поколение. Научный факт: в семьях, где отношения круто замешаны на насилии, растут дети, которых всю жизнь преследуют отзвуки родительских разборок. Такие дети в большинстве своем обречены на два полюсных психологических комплекса: либо насильника, либо жертвы.

Когда в Грузии усилиями неправительственных организаций только-только начинался разговор о домашнем насилии, многие недоумевали: о чем речь-то? Чтобы в нашей стране с такими крепкими семейными традициями, с культом матери... Дело в том, что домашнее насилие живуче и повсеместно, оно уживается и с высоким уровнем экономического развития, и с практически любыми традициями. Это первая особенность проблемы.

Вторая — отсутствие статистики по данному поводу. Эта проблема очень трудно поддается исследованию в силу особой табуированности, скрытости информации, и особенно в странах с все еще прочными семейными традициями. Домашнее насилие — беда, которую тщательно скрывают, — так она не украшает ни насильника, ни жертву. Общественное мнение молчаливо считает, что домашняя ссора — дело двоих и вмешиваться не стоит.

Долгое время считалось, что раз нет статистики, то нет и проблемы. Подумаешь, кое-где у нас порой случаются домашние дебоши, бывает, даже и с убийством. Но это частности, детали. Досадное пятно на общем здоровых наших семейных отношениях... Однако мир накопил способы отследить реальное положение вещей. За отсутствием статистики учитываются косвенные показатели. Например: число обращений жертв домашнего насилия в консультационные центры. Статистика соответствующих звонков на телефоны доверия. А также данные социологических опросов.

Красноречивый факт: все опросы, проводившиеся в нашей стране по интересующей нас теме, показали: абсолютное большинство респондентов указывает, что с проблемой сталкивались — прямо или косвенно, в собственной семье или на примере семей родственников, друзей, знакомых.

Когда речь идет о домашнем насилии, называются причины экономические и социальные. И с ними все ясно — контекст нынешней жизни не может не нервировать человека. А на ком срывать раздражение? Естественно, на близких. Русудан Пхакадзе, руководитель консультационного центра «Сахли» («Дом»), который на протяжении последних лет активно работает с жертвами домашнего насилия, считает, что в ряде случаев это явление имеет чисто психологические причины, с которыми должен работать специалист. Вот почему необходимо побольше кризисных центров и телефонов доверия. Человек имеет право на квалифицированную помощь.

Нино Махашвили (неправительственная организация «Сафарии») убеждена, что в нашей стране огромная часть населения морально травмирована. Этнические конфликты, тысячи семей, ставшие беженцами, сильнейшие психологические травмы, растерянность, озлобленность — этот фон не может способствовать гармонизации семейных отношений. Кроме того, Нино Махашвили считает, что насильственна сама по себе наша культура, она иерархична и строится на приоритете и верховенстве одного над другим.

Некоторые наши исследователи выдвигают точку зрения, что эта агрессивность потому пошла вглубь национального характера, что в силу исторической судьбы нации она не смогла проявиться вне — в виде завоевательных войн, скажем...

Так кто же агрессор? Словосочетание «домашнее насилие» вызывает дежурную ассоциацию: пьяный дебошир-муж и плачущая жена. Однако это понятие включает в себя насилие не только физическое, но и моральное, психологическое — все разнообразие притеснений, унижений, контроля, давления, которому подвергает один человек другого. Нино Квариани, член неправительст-

венной организации «Ассоциация молодых психотерапевтов», рассказала об исследовании, которое они провели. Исследование показало, что если оценивать виды внутрисемейной конфликтности, то сегодня в нашем обществе на первом месте трения между невестками и свекровьями, на втором — конфликт между мужем и женой и на третьем — проблемы между детьми и родителями.

Интересную точку зрения на одном из семинаров изложил Темури Ломсадзе, сотрудник аппарата народного защитника. Он считает, что сегодня жертвой домашнего террора является... мужчина. Он находится под прессом обстоятельств, на него «давят» жена, требующая денег в дом, и дети, которые постоянно хотят есть. А кроме того, на мужчину угнетающе действует потеря главенствующего статуса, так как жена пошла на работу и стала приносить деньги. Но при этом почему-то больше не хочет во всем ему подчиняться... Вот и переживает мужчина, в депрессии он, лежит на диване и мучается.

Очень острые «мужские» проблемы в обществе, несомненно, существуют. Однако кто же жертва приведенной ситуации — жена, которая после 12 часов работы на вещевом рынке или в кафе у плиты приходит домой и, перешагивая через страдающего мужа, начинает готовить обед, — или этот самый муж? Хотя ему, несомненно, психологически гораздо труднее: менталитет и стереотипные понятия о мужской роли не позволяют ему, раз уж пока не везет с работой, выполнять домашние обязанности...

Разговор о домашнем насилии многообразен, как и сам его предмет. В нашем обществе только начинает звучать эта тема — комплексная, сложная и очень тонкая. Однако в этой сложности не так уж трудно выделить очевидные и неотложные случаи: избитых жен, выброшенных на улицу детей, притесняемых стариков... В каждом конкретном случае нужна помощь юриста, психолога, медика. Общество должно помнить, что каждую минуту за закрытыми дверями льются невидимые миру слезы, которые некому утереть. **«Я»**

По страницам журнала «Кавказия» <http://www.gmc.ge/images/04KAVKAZIA-01.html>

(Анти)легалізація проституції шведський вибір

ТАМАРА МАРЦЕНЮК

аспірантка кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія», гостьова дослідниця Гетеборзького університету (2005—2006 рр.)

ШВЕЦІЯ, ВІДОМА УСІМ ДЕМОКРАТИЧНА КРАЇНА-ЛІДЕР з вирішення питань забезпечення гендерної рівності, характеризується при тому також толерантним ставленням до низки феноменів, як-от до гомосексуальних шлюбів чи надання жінкам права бути священиками. Але далеко не все у цій країні підпадає під означення «толерантності». Так, наприклад, політика щодо наркотиків та алкоголю є досить жорсткою. Також особливим є вирішення актуального аспекту проблеми насилля проти жінок — питання проституції. «Шведський» вибір — покарати «споживача» сексуальних послуг.

Варто коротко розглянути історію цього рішення. Не секрет, що саме жіночий рух Швеції доклав чимало зусиль, аби поставити питання проституції на політичний порядок денний. Загалом в країні відбувалося три основні дискусії з цього питання: у 1981-1982 рр. — закон проти публічних порнографічних шоу (1983 р.); дебати у 1995 р., які закінчилися проектом Закону про насильство проти жінок (1998 р.); а треті дебати вилилися у Закон проти купівлі сексуальних послуг (1999 р.), який, власне, і є об'єктом нашого дослідницького інтересу. А почалося все з того, що нарешті жіночий рух Швеції почав звертати особливу увагу на питання сексуальності. До того то були переважно питання виходу жінок на ринок праці. Основний аргумент на підтримку такого закону з боку шведського уряду, який прийняв його: люди, які надають сексуальні послуги за плату (переважно жінки), у більшості випадків перебувають у ролі жертви, слабкої сторони, яка використовується іншими людьми (переважно чоловіками), що прагнуть задовольнити власні сексуальні забаган-

ки. Тому не варто криміналізувати цих людей-жертв, а слід зробити радше навіпаки. Хоча, з іншого боку, деякі представники того ж таки феміністичного руху у Швеції дотримувалися іншої думки: власне тіло жінки належить їй і лише вона в праві розпоряджатися, кому і за скільки його продавати. Цей вибір жінки держава повинна поважати і не втручатися зі свого боку з різного роду заборонами. Натомість, до даної думки можна навести контраргумент про те, що жінки, які продають своє тіло за гроші, поставлені у безвихідне становище і потребують допомоги, аби вийти з нього. Держава повинна надавати таку допомогу. Тому, відповідно до вже згаданого Закону проти купівлі сексуальних послуг, клієнт (чи той, хто купує сексуальні послуги) несе кримінальну відповідальність. Покаранням за правопорушення є штраф чи ув'язнення до шести місяців. І ця нова заборона визначила ставлення Швеції до питання проституції, яке було протилежним чи то до голландського (де легалізовані публічні будинки), чи то німецького (де проституція легалізована як професія) вибору. Таким чином, шведський підхід мав на меті «вдарити» по самому попиту на проституцію, означити проституцію як небажане соціальне явище та перепону на шляху розвитку рівноправ'я між чоловіками та жінками.

Перебуваючи у Швеції, зокрема у другому за величиною місті Гетеборзі, я зауважила, що жодного разу не бачила повій на вулицях, вокзалах чи на дорогах. Коли я поділилася своїми спостереженнями з колегами по кафедрі, на якій я проводила дослідження, вони відповіли, що я помиляюся. І насправді — в Гетеборзі є відома усім вулиця недалеко біля порту, де повії виходять шукати собі клієнтів. І тоді я поставила за мету більш детально дізнатися про наслідки Закону проти купівлі сексуальних послуг, після прийняття якого пройшло вісім років. У нагоді стала так звана «гендерна розсилка» Шведського секретаріату гендерних досліджень, до

учасників якої я надіслала запит з проханням допомогти мені з моніторингом результатів та звітів щодо успішності даного закону. Я була приємно вражена, що отримала відповіді від десяти дослідників, деякі з яких надіслали свої дослідження та звіти про стан справ з виконанням Закону проти купівлі сексуальних послуг.

Як виявилось, загалом у Швеції поки що немає ретельних та комплексних досліджень щодо впливу Закону проти купівлі сексуальних послуг (який вступив в дію 1 січня 1999 р.) на стан справ з проституцією в країні та взаємозв'язок з іншими проблемами, пов'язаними з нею, як-от торгівля людьми та домашнє насилля. На це, в першу чергу, скаржилися мені шведські дослідники. Натомість, офіційна статистика за період з 1999 р. по лютий 2006 р. свідчить, що більш ніж 1300 людей купляли сексуальні послуги. З одного боку, зменшився потік людей-жертв торгівлі, які ввозяться до Швеції. Однак, в будь-якому випадку, відповідно до даних Співробітництва заради протидії торгівлі людьми, щороку близько 400—600 жінок транспортується до Швеції заради незаконного залучення їх до сексуальних послуг. А кількість дітей взагалі невідома.

З іншого боку, жінки, які залучені до найнижчого рівня проституції, особливо наркозалежні жінки, тепер більше страждають від насилля та, в основному, є взагалі виключеними зі сфери дії державної політики. Дослідниця Петра Остергрєн (Petra Östergren) критикує державну політику щодо проституції. Вона використовує дані із свого власного опитування повій і доходить до висновку, що більшість жінок, які залучені до комерційного сексу, дуже критикують законодавчу та соціальну ситуацію, пов'язану з політикою криміналізації споживача сексуальних послуг. Петра Остергрєн вказує на негативні аспекти Закону проти купівлі сексуальних послуг. Так, закон піддає повій стресу та небезпеці (вони стали менше часу вит-

ратати на переговори з клієнтами та відбір клієнтів, більшою мірою погоджуватися на небезпечний і екстремальний секс, змушені давати послуги за меншу ціну тощо); працівники комерційного сексу постійно почувуються під пильним наглядом з боку поліції, соціальних працівників, ЗМІ.

Відповідно до даних загальноєвропейських досліджень, проведених на замовлення Європейського Парламенту, ситуація у Швеції щодо проституції є суперечливою. З одного боку, офіційні шведські дані стверджують про зменшення цього феномену. З іншого боку, не існує надійних результатів, адже найбільш ймовірно, що проституція у Швеції стала більш «прихованим» явищем і, як наслідок, менш досліджуванім.

Які практичні висновки ми можемо взяти для себе? По-перше, перед тим, як приймати закон, варто добре вивчити його можливі наслідки. При тому передусім для тієї цільової аудиторії, на яку спрямований цей закон. Якщо він захищає повій — то чому б їх не опитати про те, як вони ставитимуться до політики заборони купівлі їхніх послуг. По-друге, не слід забувати, що питання надання сексуальних послуг за плату тісно пов'язане з питанням торгівлі людьми, і Швеція у даному випадку є країною-отримувачем, якщо говорити про міграційні потоки. Хоча, з іншого боку, шведські чоловіки, більш ймовірно, схильні виїздити за послугами до сусідніх країн. Але, погодьтеся, що винесення проблеми за територіальні межі не означає її вирішення. І, якщо чесно, з отриманих листів-відповідей від шведських дослідників та з розмов з моїми колегами я не почула жодного схвального відгуку про Закон, в якому Швеція є досить унікальною країною. Це в жодному разі не означає, що проституцію, навпаки, варто одразу ж легалізувати, адже проти цього кроку є чимало аргументів, які успішно наводять, наприклад, Міжнародна коаліція по боротьбі з торгівлею жінками. Просто такі серйозні кроки варто робити зважено та осмислено, прив'язано до культурного та соціального контексту. «Я»

ТАМАРА МАРЦЕНЮК

Что думают люди о насилии?

Случаев насилия в семье с каждым годом все больше и больше. Взрослые дети чаще стали избивать своих родителей и создавать им невыносимые условия. Мужья не сдерживают эмоции и поднимают руку на своих жен. Специалисты связывают это с тем, что многие жертвы семейного насилия просто не знают своих прав и не знают, куда обращаться за помощью.

Битые жены, бьющие мужья

психология супружеского насилия

СВЕТЛАНА СЕНЕНКО

журналистка (Нью-Джерси)

СРАЗУ НУЖНО УТОЧНИТЬ, что склонность к решению межличностных проблем с помощью применения физической силы не является исключительной прерогативой мужчин. Опросы и наблюдения показывают, что примерно одинаковое количество представителей обоих полов (около 20%) считают побои приемлемым средством убеждения по отношению к своим близким. Тем не менее в подавляющем большинстве случаев супружеского насилия реализуется схема «бьющий муж и битая жена».

Распространенность и привычность домашнего насилия поражает и удручает. По данным «Международной амнистии», 70% женщин в Украине испытывают на себе разнообразные формы насилия и издевательств со стороны мужей и партнеров, а 18% женщин подвергаются регулярным побоям.

«Питбули» и «кобры»

При всем бесконечном разнообразии индивидуальных черт характера и жизненных историй бьющие мужья подразделяются на два основных типа, разительно отличающихся по манере поведения. Наиболее распространенный (до 80%) тип — это «питбули». Во время скандала они распяляются постепенно, становясь все более агрессивными вплоть до финального броска на жертву — типичная реакция злобной собаки. Классический «питбуль» испытывает к жене смешанные чувства: с одной стороны, он ее, мягко говоря, не очень высоко ценит, а с другой — сильно зависит от нее психологически. В результате его отношение к жене тоже смешанное: он отстранен от нее как от личности и одновременно требователен к ней как к «функции». Чтобы удовлетворить желания мужа и одновременно не вызывать его недовольство и не провоцировать вспышки ревности, жены «питбулей» вынуждены следить буквально за каждым своим словом и шагом. Часто им приходится ограничить

свой круг общения, вплоть до прекращения контактов с родственниками и друзьями. Однако, как ни старайся, «питбулю» трудно, а то и невозможно угодить. В особо тяжелых случаях в ход идут попытки поставить под сомнение здравость ума жены. В сочетании с вынужденно-добровольной изоляцией такая тактика может привести к тому, что она сама начинает сомневаться в своем душевном здоровье.

Второй тип бьющих мужей — это «кобры». Им не надо разогревать себя криком и бранью — они нападают неожиданно и быстро, оставаясь при этом совершенно спокойными. Их физиологические реакции во время семейной стычки парадоксальны: ни пульс, ни давление не только не повышаются, но иногда

Очевидно, что с помощью насилия и побоев муж устанавливает свою власть над женой

даже понижаются — так бывает, когда люди сосредоточены на решении интеллектуальной задачи. Несмотря на относительно малочисленность (около 20%), именно «кобры» ответственны за большинство наиболее тяжелых последствий домашнего насилия, нередко с применением различных предметов и даже оружия. Многим из них ставят диагноз «асоциальное личностное расстройство», характеризующееся такими симптомами, как лживость и мелкое воровство в детстве, жестокое обращение с животными, поджоги, импульсивное криминальное поведение.

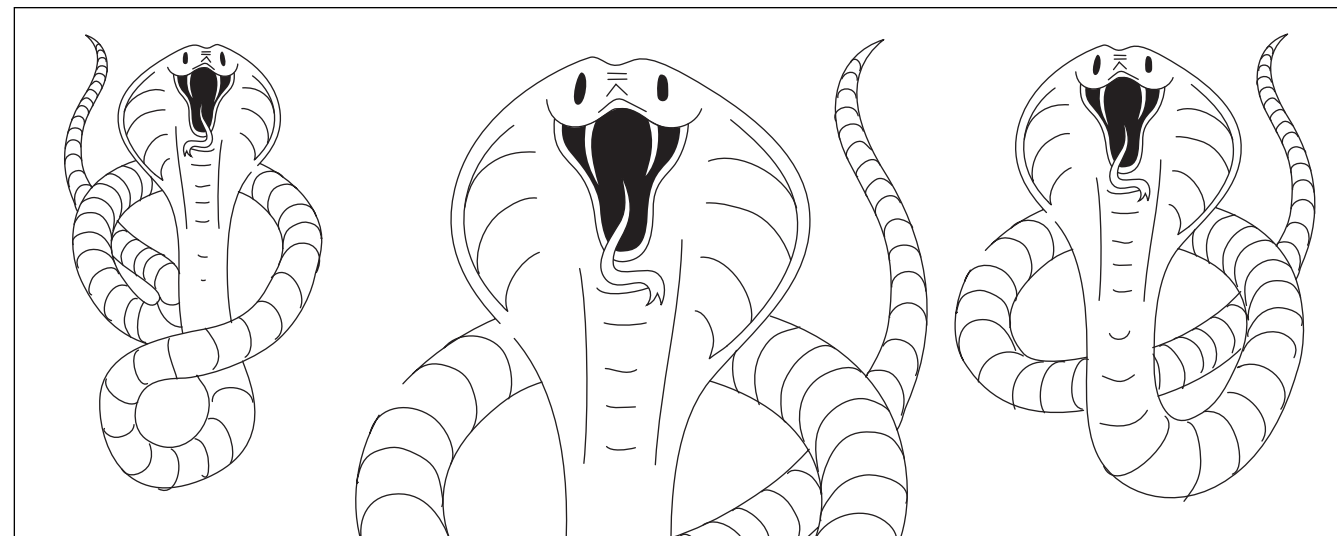
Зато, не в пример «питбулям», от которых бывает очень трудно избавиться, «кобра» может относительно легко потерять интерес к жене, если убедится, что

та вышла из-под его влияния и контроля, и переключиться на поиск другой жертвы. Другое дело, что жены «кобр» сами нередко склонны сильно привязываться к ним. Типичная реакция «питбуля» на уход жены — уговаривать ее вернуться, а если не получается, то долго преследовать. При этом «питбуль» склонен отрицать и преуменьшать собственные грехи, приведшие к разрыву, и нередко считает себя вправе наказывать ушедшую жену за вероломство с помощью насилия, вплоть до вынашивания и осуществления планов ее убийства.

Почему они бьют?

Очевидно, что с помощью насилия и побоев муж устанавливает свою власть над женой. Главный секрет домашнего насилия, однако, заключается в том, что его корни связаны не с силой, а с бессилием мужчины. Есть два существенных момента, отличающих психологию и образ мыслей бьющего мужа от психологии и образа мыслей нормального мужчины. Во-первых, в его жизни произошел поворотный момент, когда он сделал выбор: бить — можно. Во-вторых, он сам является жертвой патриархальных установок относительно гендерных ролей и маскулинности.

Проводимые психологами интервью, в которых эпизоды избиения «прокручиваются назад», как в замедленной киносъемке, показывают, что в моменты, непосредственно предшествующие агрессии, в сознании бьющего мужа происходит борьба между переживаемыми «немужскими» эмоциями, с одной стороны, и установками по поводу чувств, которые должен испытывать «настоящий мужчина», с другой. На уровне сознания бьющий муж выстраивает цепочку оправданий и перекладывает вину с больной головы на здоровую по схеме «она сама нарывалась». Подсознательно же он ощущает свою уязвимость и одновременно подразумевает, что святой долг жены — успокоить, утешить, обеспечить душевный комфорт и сделать так, чтобы он почувствовал себя сильным. Если она не справляется с этой миссией, в ход идут кулаки. Вспышками ярости и физической расправой муж фактически наказывает жену за собственную слабость и потребность в ней. Особенно опасным он

становится, если чувствует (неважно, насколько обоснованно), что его могут бросить. В глубине души он уверен, что жена уйдет от него, если он не будет доминировать над ней и бдитительно следить за каждым ее шагом.

Мужчина, склонный к битью, неправильно реагирует на социальные ситуации с вовлечением ревности, например, когда незнакомый мужской голос зовет жену к телефону или когда жена смеется в ответ на шутки другого мужчины. В то время как жена всего-навсего проявляет вежливость или флиртует в рамках шутливой нормы, ему кажется, что она уже готова ему изменить, и он ощущает панику отверженного. Вторая типичная ситуация, вызывающая насилие, — когда жена отказывает мужу в сексе или когда она занята чем-то своим — учится, встречается с подругами... Ведь ему нужно не просто постоянное присутствие жены в зоне досягаемости, но и постоянная концентрация ее внимания к его персоне. Когда ее нет поблизости или когда она, физически присутствуя, демонстрирует свое равнодушие, он ощущает рядом с собой гнетущую пустоту, требующую заполнения чем угодно и с помощью чего угодно.

Третья ситуация, провоцирующая битье, — когда жена предъявляет свои претензии (например, требует или просит не пить с друзьями) или подвергает сомнениям и насмешкам планы или действия мужа. Обычно такие мужья уверены, что имеют право на избиение, потому что жена проявляла враждебные намерения. Это очень важный момент. Он говорит не только о том, что у таких мужчин есть серьезные трудности с интерпретацией социальной информации, но и о том, что, по их мнению, существу-

ют резонные причины, дающие им право на насилие.

Факторы риска

Среди множества факторов, по которым с достаточно высокой степенью вероятности можно предсказать склонность человека к насилию в семье, наиболее существенными являются четыре «если». Во-первых, если у него есть история серьезных поведенческих проблем в подростковом возрасте. Во-вторых, если он вырос в семье, где насилие было нормой. В-третьих, если его родители были слишком строгими и наказывали его с чрезмерной жесткостью и даже жестокостью. В-четвертых, если он перенес травму головы.

Есть и еще кое-какие мелкие «приметы». Например, бьющие мужья часто испытывают серьезные затруднения в учебе. Кроме того, они демонстрируют нехватку эмпатии по отношению к людям вообще и к своей партнерше в частности. Однако даже при наличии всех четырех «если» мужчина имеет шанс остаться цивилизованным, а может стать насильником и без всяких «если». Тем не менее, понимание, что человек находится «в группе риска», бывает полезным прежде всего ему самому. Ведь соблазн применить насилие можно преодолеть, хотя это бывает и нелегко...

Агрессивное поведение можно объяснить и можно лечить, и это вовсе не означает попустительства или прощения и не снимает ответственности за насилие. К сожалению, не у всех мужчин, склонных к насилию, есть стремление и мотивы для коррекции своего поведения. Еще меньшее их количество поддается психотерапии. ▶

Просто факты

- Наиболее частой причиной травм у женщин является избиение мужьями и партнерами.
 - Насилие в семье распространено во всех слоях общества. Безопасность не может гарантировать ни образование, ни уровень доходов, ни профессия, ни язык общения, ни этническое происхождение, ни вероисповедание.
 - Риск погибнуть от руки незнакомца для женщины в среднем на порядок ниже, чем в собственной семье.
 - В Украине от рук мужей ежегодно погибает более 10 тысяч женщин.
 - Начало регулярных побоев часто бывает связано с беременностью жены. Если муж бил жену и раньше, то беременность вызывает интенсификацию и ужесточение избиений.
 - По сравнению с любым другим пережитым преступлением против личности физическое насилие производит на жертву наиболее глубокий и долговременный эффект.
 - Если мужчина бьет детей, то общественное мнение (включая и самих выросших детей) чаще склонно обвинять не его, а женщину — за то, что та не может защитить их от отца-драчуна.
 - Среди малолетних убийц большинство было осуждено за расправу над мужчинами, издевавшимися над их матерями.
 - Со временем уровень домашнего насилия может снизиться сам собой, но оно никогда полностью не исчезает само по себе — разве что с полной потерей мужем физической силы.
 - Не все семейные ссоры переходят в фазу насилия, зато насилие всегда сопровождается словесным унижением.
- По данным социологов, около 70% женщин Украины страдают от домашнего насилия.

Битые жены: мифы и реальность

Стереотип, согласно которому битая жена представляет собой пассивную, покорную и мирную жертву, часто не соответствует действительности. Жены и сами бывают повышено агрессивными и склонными к применению физических мер в качестве аргументов. В начале ссоры они нередко ведут себя безоглядно: делают язвительные и унижительные замечания и выливают на мужа ушатые презрения. Также же, как их воинственные мужья, они быстро воспаляются и не склонны сдавать позицию при столкновениях даже по незначительным поводам. Складывается впечатление, что супруги заводят друг друга. При этом страх возникает в женах только как непосредственная реакция на битые.

Жены довольно часто уходят от своих бьющих мужей. Беда в том, что они потом возвращаются по разным причинам

Справедливости ради следует подчеркнуть, что вспышки ярости жен практически всегда происходят в ответ на атаки мужа. Именно жены (особенно в начальный период отношений) стараются внести некую дозу нормальности в семейную жизнь — отвечают спокойно, пытаются объяснить свою позицию. Но если жена сдерживается и подавляет свои отрицательные эмоции, муж раскручивает себя на драку самостоятельно. Эмоциональное состояние битых жен представляет собой парадоксальную смесь гнева и возмущения, с одной стороны, и глубокой печали — с другой. Обычно эти эмоции не сочетаются: человек может быть либо разгневан, либо печален. Такой противоречивый эмоциональный коктейль вызывает чувство бессилия и затрудняет поиски выхода из тупика. А выход искать нужно: ведь если мужья в семейных сражениях борются за свою власть, то жены — за свою жизнь.

Бьет — значит любит?

Битые жены не обязательно вышли из семей, где практиковалось насилие. Чаще они пережили в детстве другую беду — недостаток материнской любви и заботы. Когда девочка, выросшая без мамы, и

мальчик, перенесший в детстве побои и унижения, вырастают и встречаются друг друга, их союз оказывается очень прочным. Отношения между ними нередко строятся на обоюдной уверенности, что они впервые нашли человека, который принимает их такими, какие они есть. Они ощущают себя друг с другом «особенными», отличающимися от остального мира.

Нередко после очередного взрыва насилия в таких парах наблюдается своеобразный «медовый месяц». У супругов может даже появиться ощущение более глубокой внутренней связи — после всего ужаса, который они пережили вместе. Срабатывает так называемый «эффект заговорщиков» — ведь они знают друг друга лучше всех в мире. Уродливая правда жизни такова, что, несмотря на побои и унижения, во взаимоотношениях между битыми женами и бьющими мужьями часто присутствует страстная или романтическая любовь или, точнее, сильная привязанность и взаимная психологическая зависимость.

Возможность признать этот факт без боязни быть пристыженной и осужденной помогает женщине начать решать проблему — правда всегда освобождает.

Нередко, когда разговор заходит о жертвах домашнего насилия, возникает вопрос: «почему они не уходят?» На самом деле битые жены довольно часто уходят от своих бьющих мужей. Беда в том, что, как правило, они потом возвращаются по разным причинам. Самые распространенные из них связаны с материальными обстоятельствами: нет денег, нет работы, которая могла бы прокормить, негде жить... Но даже если все это худо-бедно есть, нередко они дают себя уговорить вернуться, веря и не веря, что «больше так не будет». Многие мужья возвращаются с помощью того же насилия или угроз. Немало битых жен уходят от мужей-обидчиков по несколько раз.

Главное же — это то, что битые жены находятся в ловушке зависимости. Чтобы уйти, им нужна разносторонняя система поддержки — как материальной, так и психологической. Так что вопрос заключается не в том, почему они не уходят, а в том, почему общество попустительствует домашнему насилию... «Я»

СВЕТЛАНА СЕНЕНКО

Из датских странствий ВОЗВРАТЯСЬ

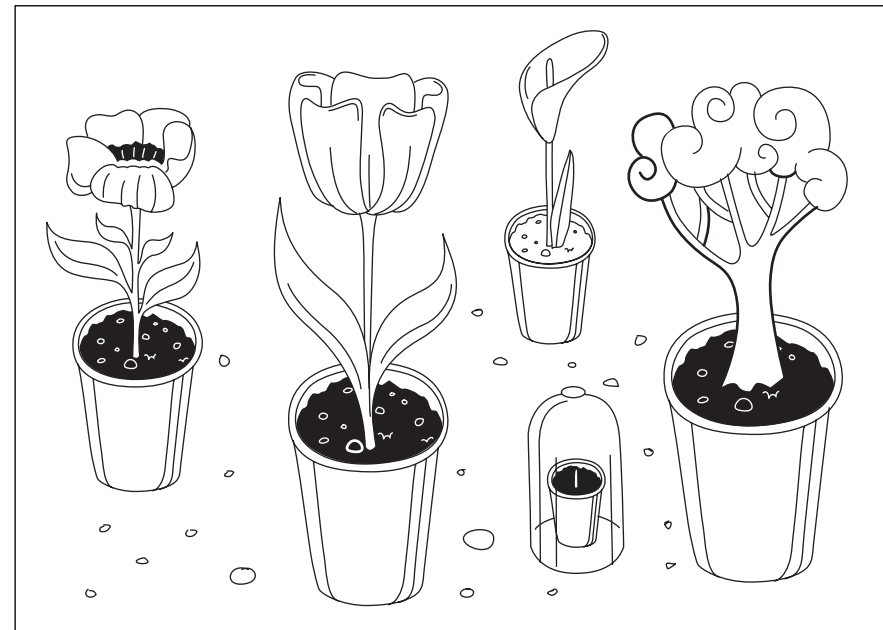
Как они это делают?

АЛМА БЕКТУРГАНОВА

Таразский инициативный центр,
Казахстан-Дания
Кризисные центры

В КОНЦЕ ПРОШЛОГО ГОДА мне повезло побывать в Дании. Это одна из немногих стран, чей опыт в достижении гендерного равенства ставится в пример. Было интересно посмотреть, существует ли здесь проблема насилия в отношении женщин и каков вклад женских организаций в ее преодоление. Мой визит как раз совпал с международной неделей борьбы с бытовым насилием. В один из дней Союз кризисных центров Дании организовал шестые протеста по улицам Копенгагена. Активистки и активисты женских и молодежных организаций, представители политических партий собрались у здания Парламента и организованно двинулись в сторону городской Ратуши. Плакаты в их руках призывали прохожих не быть равнодушными к этой проблеме. На Центральной площади города состоялся митинг, после которого вся процессия направилась в Кризисный центр Копенгагена. Правда, здесь мужчинам пришлось остановиться, а женщины приняли участие в благотворительном обеде, выручка от него шла на нужды Центра.

С моей точки зрения, Центр ни в какой благотворительности не нуждался — так там было уютно и просторно. Узнав, что я из Казахстана, одна из членов попечительского совета провела меня по всему дому. Это трехэтажное здание — настоящий дворец. У каждой женщины — отдельная комната, прекрасные условия для проживания с детьми. Здесь женщины не только стараются вывести из стрессовой ситуации, но и подолгу следят за ее судьбой — уже после того, как она покинет Центр. Мне было особенно интересно узнать, какие категории женщин являются подопечными кризисных центров. Как выяснилось, жертвами бытового насилия чаще становятся жены-иностранки. Это и неудивительно: жен-

щины-датчанки хорошо знают свои права и умеют ими пользоваться.

Женские организации Дании, проанализировав статистику, приняли свое решение. Они пролоббировали поправку к закону, согласно которой из Дании нельзя выслать женщину, не имеющую датского гражданства, если она подвергалась бытовому насилию. Такая женщина размещается в одном из кризисных центров, где ей помогают избавиться от стресса и устроиться на работу. К слову сказать, женские организации Дании, объединенные в общий Женсовет, не раз лоббировали законы или поправки к законам, улучшающие положение женщин.

Деятельность кризисных центров финансируется из государственных средств, но вместе с тем направляется и контролируется женскими организациями. В их планах намечено полностью пересмотреть деятельность Кризисных центров и в целом по-новому строить работу по преодолению бытового насилия. Сейчас в Дании начата работа в поддержку идеи, что в случае бытового насилия не женщина должна изолироваться из семьи, а — мужчина. Именно он нуждается в услугах психологов, он должен пересмотреть свои взгляды, свое отношение к семейным отношениям и

именно он должен терпеть неудобства в связи с утратой привычного образа жизни. В Австрии уже работает подобная модель, когда правоохранительные органы доставляют мужчин, подвергших своих домашних бытовому насилию, в специальные кризисные центры. Сюда мужчина обязан приходить после работы, вернуться домой он может только после рекомендации сотрудников кризисных центров и с согласия правоохранительных органов.

При знакомстве с работой женских организаций Дании по проблеме бытового насилия меня особенно поразило, что здесь вместе работают представительницы разных партий. Все партии Дании так или иначе работают над решением проблем, которые в наших постсоветских странах считаются женскими, а здесь — общими. Все партии Дании имеют в своих парламентских фракциях женщин, а правительство Дании — одно из самых сбалансированных по гендерному признаку. Именно поэтому, я думаю, датчанки чувствуют себя защищенными и по-настоящему равными с мужчинами. «Я»

По страницам журнала «Кавказия»
<http://www.gmc.ge/images/04KAVKAZIAJ-01.html>

«За що боролись — на то і...», або про Державну Програму і гендерну рівність в насильстві

МАРТА ЧУМАЛО
заступниця голови
Західноукраїнського центру
«Жіночі перспективи»,
м. Львів

27 ГРУДНЯ 2006 Р. Кабінет Міністрів України зробив новорічний подарунок жіночим, гендерним, правозахисним громадським організаціям України, котрі то тут, то там підіймали питання про те, що часові рамки «Національного Плану дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001—2005 рр.» нарешті вичерпались, що майже рік немає стратегічного документу, який би окреслив державну політику у сфері забезпечення гендерної рівності. 27 грудня 2006 р. Прем'єр-міністр України підписав Постанову Кабінету Міністрів України № 834 «Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року». Сталось! Ура!

Українське законодавство не визначає термінів «насильство щодо чоловіків», «насильство щодо жінок», «насильство щодо жінок та чоловіків», «гендерне насильство»

Дружно обласні управління у справах сім'ї та молоді почали складати відповідні обласні програми. «Процес пішов!»

Читаючи Додаток 1 до Програми «Заходи і завдання», я спочатку вирішила, що читаю не уважно, бо не зауважила жодних заходів, які стосувалися б насильства в сім'ї... Перечитавши уважніше, я все ж таки знайшла згадку про насильство в сім'ї у двох місцях: перший раз у п. 1. 5 Додатку №1: «1. 5. Розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї». (Мінсім'ямолодьспорт, Мін 'юст, МВС 2007—2008 рр.)».

І другий — у п. 6. 6: «6. 6. Удосконалити існуючі методики розслідування зло-

чинів, пов'язаних з домашнім насильством, а також методики навчання працівників органів внутрішніх справ, що мають справу з ситуаціями насильства в сім'ї, з урахуванням сучасного європейського досвіду» (МВС 2006—2007р.)».

При ще більш прискіпливому вивченні Заходів і завдань Державної програми можна знайти пункт 5. 9.: «5. 9. Спільно із засобами масової інформації розробити та реалізувати цикли теле- і радіопередач з утвердження паритетних відносин, подолання гендерних стереотипів щодо ролі чоловіків і жінок у сім'ї й суспільстві, утвердження духовних цінностей, патріотичного та духовно-морального виховання населення, формування відповідального материнства й батьківства, забезпечення гендерного паритету в духовній сфері. (Держкомтелерадіо, НТКУ, НРКУ, Мін'юст (Держкомрелігій) за участю громадських, релігійних та міжнародних організацій 2006—2010 рр.)»

І це всі згадки про «насильство в сім'ї», або просто про «сім'ю»... Тобто протягом наступних 4 років:

- має бути удосконалений ЗУ «Про попередження насильства в сім'ї» — 2007—2008 рр. ;

- до кінця 2007 р. удосконалюються методики та практики роботи працівників міліції по розслідуванню злочинів, пов'язаних з насильством в сім'ї;

- протягом 2006—2010 рр. можна очікувати цикли теле- та радіопередач з утвердження паритетних відносин, подолання гендерних стереотипів щодо ролі чоловіків і жінок у сім'ї й суспільстві.

Але разом з тим «Заходи і завдання Державної програми» містять дуже цікавий розділ: «Завдання 6. Протидія насильству щодо жінок і чоловіків».

Розділ містить сім пунктів:

6.1 Проведення семінарів, тренінгів, круглих столів для дільничних інспекторів міліції та слухачів (курсантів)

училищ початкової підготовки працівників міліції з питань запобігання насильству щодо жінок і чоловіків.

6.2 Проведення науково-практичних конференцій і семінарів за участю викладачів вищих навчальних закладів МВС з питань подолання насильства щодо жінок і чоловіків.

6.3 Підтримка роботи гарячої лінії та мережі телефонів довіри з питань подолання насильства щодо жінок і чоловіків.

6.4 Проводити інформаційно-просвітницькі та освітні заходи з питань протидії насильству щодо жінок і чоловіків.

6.5 Щорічно з 25 листопада по 10 грудня проводити Всеукраїнську акцію «16 днів проти гендерного насильства» як інформаційну кампанію за участі центральних та місцевих органів виконавчої влади та широкого кола громадськості.

6.6 Удосконалити існуючі методики розслідування злочинів, пов'язаних з домашнім насильством, а також методики навчання працівників органів внутрішніх справ, що мають справу з ситуаціями насильства в сім'ї, з урахуванням сучасного європейського досвіду.

6.7 Підготовка, видання та розповсюдження буклетів, плакатів та іншої літератури, а також відеороликів, CD-дисків тощо з метою поширення інформації про насильство, гендерну дискримінацію.

На перший погляд, саме цей розділ окреслює плани держави щодо вирішення проблеми насильства в сім'ї. Але саме тут з'являється потреба в уточненні термінів «насильство щодо чоловіків», «насильство щодо жінок», «насильство щодо жінок та чоловіків», «гендерне насильство».

На жаль, жодного з цих термінів українське законодавство не визначає. І в цьому, на мій погляд, є причина того, що ці терміни досить часто вживаються недоречно.

Термін «насильство щодо жінок» визначається у «Декларації про викорінення насильства щодо жінок», прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 20 грудня 1993 року:

Стаття 1. «...Насильство щодо жінок» є будь-який акт насильства, здійснений на підставі статевої ознаки, що спричиняє

або може спричинити фізичне, сексуальне чи психологічне ушкодження чи страждання жінкам, включаючи погрози здійснення таких актів, примушування або свавільне позбавлення волі, будь-то в суспільному чи в особистому житті.

Визначення інших вищезгаданих термінів немає не лише в українському законодавстві, але і в міжнародних документах.

Міністр у справах сім'ї та молоді у своєму виступі під час Парламентських слухань сказав наступне: «Причинами насильницьких дій щодо жінок, об'єднаних поняттям «гендерне насильство», є, насамперед, відмінність у суспільному становищі чоловіків і жінок. Це поняття включає в себе насильство щодо жінок в сім'ї, сексуальне насильство, примусову проституцію, торгівлю жінками, сексуальні домагання на роботі тощо. В той же час чинним законодавством України поняття «гендерне насильство» досі не визначено. Аналіз свідчить, що майже всі види насильства, а саме економічне, фізичне, сексуальне, психологічне, здійснюються в сім'ї.»

У роботі по подоланню насильства щодо жінок існує гостра необхідність застосування цілої системи заходів з боку центральних органів влади

Тобто можна розуміти, що гендерне насильство — це насильство щодо жінок.

Що ж таке «насильство щодо чоловіків»? У цьому ж виступі пан Міністр зазначав: «Проведені дослідження свідчать, що насильство є серйозною загрозою для життя частіше жінок, рідше — й чоловіків. Якщо чоловікам небезпека загрожує з боку інших чоловіків, і це частіше відбувається поза сім'єю та домою, то жінки зазнають насильства від близьких їм чоловіків у власній родині або від своїх колег-керівників чи співробітників на роботі».

Тобто коли ми говоримо про «насильство щодо жінок», то у переважній більшості маємо на увазі «насильство в сім'ї», а «насильство щодо чоловіків» — це переважно явище, яке зустрічається

поза сім'єю — в армії, в тюрмах, в інших чоловічих «гомогенних» групах, де сильніший чоловік кривдить слабшого чоловіка.

Отже, «насильство щодо чоловіків» та «насильство щодо жінок» має різну «специфіку», і, відповідно, заходи по протидії цим явищам мають бути різними.

Мені здається, що зараз ми пожинаємо плоди достатнього «самовідданого» «просування» зі сторони жіночих організацій поняття «гендеру» у всі сфери нашого українського буття. Вже протягом 10 років ми всюди підкреслюємо, що «гендер» стосується не лише жінок, але й чоловіків, що існують численні «гендерні проблеми чоловіків». І ось, нарешті, нас почули! Почули і почали (як можуть) вирішувати «гендерні проблеми» в насильстві. За допомогою розробників «Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на 2006 — 2010 рр.» ми вже досягли рівності в єдиній сфері! На жаль, ця сфера — насильство...

Досвід нашої організації — Західноукраїнського центру «Жіночі перспективи» — у роботі по подоланню насильства щодо жінок та й в цілому гендерної дискримінації показує гостру необхідність застосування цілої системи спеціальних позитивних заходів з боку центральних органів влади, які допоможуть реально зменшити існуючий рівень насильства щодо жінок, і особливо насильства в сім'ї. Вважаю, що необхідно розробити та прийняти «Державну програму з подолання насильства щодо жінок», або хоча б «Державну програму з подолання насильства в сім'ї».

Ми часто пишаємось тим, що Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» став першим подібним законом у країнах Центральної і Східної Європи та СНД. Ми долучилися до пан'європейської кампанії Ради Європи проти насильства щодо жінок.

Але, разом з тим, у національній програмі ми (сподіваюсь, з хорошими намірами) все ж таки вихолостили роботу по подоланню насильства в сім'ї, бо, намагаючись часом не загубити гендерні інтереси чоловіків, узагальнили, прирівняли та об'єднали роботу з протидії насильства щодо жінок та щодо чоловіків.

Невже розпочнеться етап українського жіночого руху за «гендерну нерівність»? «Я»

МАРТА ЧУМАЛО

Долаючи насильство в сім'ї

МАРТА ЧУМАЛО

заступниця голови
Західноукраїнського центру
«Жіночі перспективи» (м. Львів)

З А 10 РОКІВ РОБОТИ Західноукраїнського центру «Жіночі перспективи» до нас звернулись лише двоє чоловіків з проблемою, що їх б'ють їхні дружини... Звернулись вони у різний час, і двічі їх скерували правоохоронні органи. Вони просили поради. В обох випадках жінки були фізично сильними, часом зловживали алкоголем. В одному і в іншому випадку чоловіки повідомили, що вони виховані так, що ніколи в житті не піднімуть руки на жінку.

Чому я пишу про це? Тому що майже на кожному тренінгу з проблеми насильства в сім'ї, під час круглих столів, які ми часто ініціюємо в районних центрах Львівщини, чи на інших заходах перед нашими працівницями ставлять запитання: «А чоловіки до вас приходять?». Так, приходять, і ми пам'ятаємо кожний з цих двох випадків до дрібниць. А скільки приходило жінок — тисячі... Є жінки, котрі приходять вже понад 6 років, є такі, котрі приходять раз у кілька років, у більшості випадків наші клієнтки звертаються до нас щомісяця, інколи — щотижня... Інколи я чую від своїх співробітниць під час консультацій: «Так, я вас пам'ятаю, ви вже до нас звертались, ми вже з вами працювали, але прошу нагадати мені вашу ситуацію...»

Колись, коли ми лише починали працювати, я пам'ятала кожен свою клієнтку, я знала, де вчать її діти, який графік її роботи, що вона любить робити у вільний час.

Колись, коли ми лише починали працювати, кожний випадок насильства в сім'ї здавався нам жахливим винятком з правил. Тоді, наприклад, у нас консультувала лише одна юристка, не повний робочий день, тричі на тиждень... Зараз юристок працює троє. А записатись на консультацію, якщо клієнтка не перебуває у гострій кризі і не потребує термінової допомоги, вона може інколи за 1-2 тижні наперед.

Наша організація працює не лише з проблемою насильства в сім'ї. Це і гендер-

на дискримінація на ринку праці, і жіноче лідерство та просування жінок до прийняття рішень, і підтримка жіночих ініціатив у місцевих громадах, підтримка інших жіночих організацій та розбудова мереж.

Але за яку проблему ми б не брались, один з важливих підходів у роботі є комплексність.

Наприклад, якщо говорити про насильство в сім'ї, то для клієнтки є можливість особисто чи по телефону проконсультуватися у юриста, психолога, соціального працівника, взяти участь у групі взаємопідтримки, тренінгах особистісного росту. Також юристки нашої організації представляють клієнток у судах, готують процесуальні документи. Ми надаємо прихисток для потерпілих жінок у безпечному місці «ОАЗа» (Осередок Адаптації та Захисту), де вона може сховатись від кривдника, заспокоїтись, прийти до себе, зважити наступні кроки, попрацювати з фахівцями над своїми проблемами.

Тренерки організації проводять багато тренінгових програм в школах області. Основна мета цих тренінгів — навчити дітей та підлітків не втягуватися в конфлікти батьків, не брати відповідальності за насильство, яке чиниться на себе, навчитися поведінки, яка дозволить захистити себе. Під час цих тренінгів діти часто роблять для себе відкриття, що насильство — це не є норма поведінки, що стосунки між людьми можуть будуватися і ненасильницькими методами.

Інший рівень нашої роботи — це робота з фахівцями. Ми регулярно проводимо тренінгові програми для вчителів, викладачів, психологів, працівників соціальних служб, дільничних інспекторів міліції з метою передачі знань та навиків, які б дозволили ефективізувати роботу на їхньому рівні з випадками насильства в сім'ї.

Також ми багато роботи проводимо, досліджуючи проблему насильства в сім'ї, аналізуючи та пропонуючи зміни до діючого законодавства. Ми співпрацюємо з іншими жіночими організаціями, які займаються вирішенням проблеми насильства як українськими, так і інших країн світу. Наприклад, головна юристка нашої організації Галина Федькович є

національним координатором від України спеціального веб-ресурсу «Зупинимо насильство проти жінок» (Stop Violence Against Women (www.stopvaw.org)).

Всі послуги організації безкоштовні. Разом з тим, один з основних принципів роботи — всі послуги надаються на високому фаховому рівні.

В червні 2007 р. ми розпочали більш системно працювати в селах області. Справа в тому, що є достатньо великий розрив між доступом до інформації та можливістю жінки захистити свої права в обласному центрі — Львові і в селі Львівської області. На жаль, дуже часто дільниці одного дільничного інспектора поширюється на 4—5 сіл. Тому, по-перше, об'єктивно неможливо відразу добитися втручання зі сторони правоохоронних органів, по-друге, це втручання дуже часто не є ефективним. Тому сільські голови чи секретарі сільських та селищних рад є чи не єдиною інстанцією, куди може звернутись жінка за допомогою. Навіть при бажанні працівники сільради, як правило, не знають (не вміють, не можуть), яку інформацію надати, куди скерувати потерпілу.

Ускладнюється проблема також наявністю сильних традиційних стереотипів щодо ролі жінки в сім'ї та щодо можливості застосування насильницьких методів у вирішенні сімейних проблем. Також рівень обізнаності сільських жінок з можливими правовими механізмами захисту своїх прав значно нижчий, ніж у міських жінок. Творчий центр «Каунтерпарт» за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Данії підтримував ідею нашої організації щодо покращення доступу до інформації та підвищення якості послуг потерпілим від насильства в сім'ї у сільських населених пунктах.

Завдяки цій підтримці зараз ми отримали можливість виїжджати в сільські райони області і проводити навчання на тему «Налагодження взаємодії всіх дотичних структур з попередження та подолання насильства в сім'ї у сільській місцевості». У навчаннях беруть участь сільські та селищні голови сіл району, дільничні інспектори міліції, їх громадські помічники та представники соціальних служб. Під час навчання учасники ідентифікують ті

служби, установи, організації та людей, які можуть прийти на допомогу у випадку насильства в сім'ї. Серед них, крім органів внутрішніх справ, виявились органи місцевого самоврядування, відділи у справах сім'ї та молоді, церква, школа, місцеві фельдшерсько-акушерські пункти, відділи у справах неповнолітніх, родичі, батьки, сусіди, співробітники, друзі. Будь-яка з цих «інстанцій» може стати вирішальною у припиненні ланцюжкової реакції насильства. Наприклад, голова сільської ради смт. Магерів пані Марія Зінчук розповіла про випадок, коли насильник нікому не хотів віддати ножа, яким погрожував зарізати дружину, а погодився віддати лише «головісці». Інший випадок, про який розповіли учасники: лише після того, як священник попередив, що розкаже про поведінку насильника під час недільної служби, кривдник припинив бити дружину. Дуже часто кривдник відчуває себе сильним лише зі своєю жертвою, і навіть просте втручання сусідів чи перехожих, які випадково стають свідками насильства в сім'ї, припиняє насильство. Тому дуже важливою є робота в самих місцевих громадах для того, щоб виробити нетерпимість до випадків насильства, щоб люди, які стають свідками, не залишались осторонь, а приходили на допомогу жінці.

Учасники навчання часто доходять до висновку, що посадові особи можуть самі формувати громадську думку шляхом демонстрування на власному прикладі поваги до прав жінок, недопускання самим, засудження і вживання всіх необхідних заходів щодо викорінення насильства проти жінок, а також надання посильної допомоги жертвам насильства в сім'ї.

Головна ціль нашої діяльності у цьому напрямку — відпрацювати механізми ефективної взаємодії дільничних інспекторів з представниками соціальних служб та інших державних та недержавних організацій у напрямку надання комплексної ефективної допомоги потерпілим від насильства в сім'ї.

Цікаво спостерігати, коли дільничний інспектор, працюючи в малій групі над практичним завданням зі «своїми» сільськими головами, можливо, вперше не лише починає обговорювати проблеми у своїй роботі, але й намагається вирішити їх у ролі сільського голови. А дивлячись на рольові представлення «ідеальний сільський голова» та «ідеальний дільничний інспектор», учасники починають краще розумітися між собою. Коли на

початку навчання ми чуємо: «Та роботи стільки, а ви хочете, щоб ми 6 годин про насильство говорили... Та завжди в селі жінка була, є і буде бита...», то під час останнього кола зворотнього зв'язку ми з приємністю розуміємо, що учасники вникнули в проблему, розуміють її, часто проєктують та аналізують ситуацію своїх власних сімей і дійсно не байдужі до цієї проблеми. Вони вже не заперечують своїй ролі та можливості впливу на зміну ситуації. Під час останнього тренінгу встав один дуже поважний сивочолий сільський голова і сказав: «Знаєте, я багато бачив у своєму житті, і мене важко чимось здивувати. А ви мене не тільки здивували, але і навчили! Вам потрібно такі зустрічі не тут проводити, а мати окрему телепередачу і на всю країну по телевізору інформувати таких, як ми!»

Власне, зворотній зв'язок наших учасників — це найвища плата, якою оцінюють учасники нашу роботу. Це ті сигнали, з яких ми розуміємо, що робота, яку ми здійснюємо, потрібна, що ми не даремно вже 10 років щодня стикаємось з життєвими проблемами та кризами жінок, що ми щодня вже 10 років працюємо, щоб на нашій планеті було трішечки менше несправедливості та кривди.

І все ж таки: «Чому чоловік б'є жінку?» Це запитання ми чуємо майже на кожному тренінгу, під час обговорення на круглих столах, під час судових засідань, де юристки нашої організації представляють клієнток... Це запитання примушує наших клієнток виправдовуватись, інколи навіть шукати в собі причини того, що інша людина підняла на неї руку...

«Чому чоловік б'є жінку?» Це запитання ми колись поставили перед працівницями та волонтерками нашої організації та інших жіночих та правозахисних організацій з метою обговорити причини, джерела та умови цього явища. Явища, яке не визнає географічних кордонів, яке майже не залежить від часових рамок, бо, як і сотні років тому, сьогодні жінка потерпає від побиттів, знущань, а часом і мордувань зі сторони близької колись людини — свого чоловіка. І ми знайшли відповідь: він б'є її, бо може...

Я хочу звернутися до чоловіків-насильників.

Насильство — це результат свідомих дій одного члена сім'ї щодо іншого. Людина-насильник свідомо вибирає свою насильницьку поведінку. Адже, що би інша людина не робила, все одно є кілька варіантів вашої поведінки. Ви можете вдарити цю людину, ви можете вийти (з кімнати, чи квартири), також ви можете звернутися за допомогою до фахівців, котрі допоможуть вам розібратись з собою, допоможуть «гасити» імпульси агресії шляхом самоконтролю. Вибір завжди залишається за вами! **«Я»**

МАРТА ЧУМАЛО

Україна, 79070 Львів
Пр. Червоної Калини, 36, 3-й поверх
тел/факс (032) 295-50-60
women@women.lviv.ua
www.women.lviv.ua
час роботи офісу з 10:00 до 18:00,
телефон гарячої лінії (032) 2-962-962

Патріархат після Сексмісії

3 книги «Світ без жінок: стаття в польському громадському житті»

АГНЕСКА ГРАФФ

ЧЕТВЕРТОГО БЕРЕЗНЯ 1999 Р., опівдні, я сіла за комп'ютер, щоби написати дуже серйозний реферат про поетику феміністичної есеїстики. Несподівано задзвонив телефон.

Привіт, це я, Ольга. Включи швидко телевизор, на другому показують щось насправді сильне. Я поклатла слухавку і... вже до поетики феміністичної есеїстики не повернулася. По другому насправді показували щось сильне: дебати в сеймі навколо проекту закону про рівний статус жінок і чоловіків. Виступала депутат (саме так: слово «депутат», а не «депутатка» з'явилося на екрані разом з прізвищем) Ева Сікорська-Треля з АВС:

«Пане маршалок! Пані і панове депутати! В Польщі до жінок завжди добре ставилися і ставляться. Її шанують, обдаровують численними званнями і почесностями. Вона мала і має вільний шлях до професійної наукової і політичної кар'єри. Може реалізуватися в багатьох місцях і на багатьох площинах свого життя. Про нас з гордістю говорять «матері-полячки» для підкреслення нашої визначної ролі як в житті родини, так і в житті країни. В переважній більшості ми — країна християнська і католицька. Саме в нашій християнській релігії і культурі жінка займає особливе місце. Бог створив чоловіка і жінку і дав їм різні ролі в житті. Не слід змінювати ці ролі і поправляти задум Творця».

Я не витримала до кінця дебатів, але все ретельно записала, і коли перші емоції минули, перчитала цей текст уважно. Мені важко погодитися з Елізою Ольчик, котра невдовзі написала в «Речі посполитій», що все нагадувало дискусію гусака зі свинею. Кожна із сторін говорила своє, як правило, не реагуючи на аргументи противника. Зробити це було б взагалі складно, оскільки говорили про зовсім різні речі, котрі ніяк між собою не були пов'язані. Справді, важко конструктивно обмінюватися думками, коли одна сторона описує ситуацію на ринку праці, посилається на права людини, міжнародні конвенції і

рекомендації Ради Європи, а друга розповідає про мати-полячку, задуми Творця, а основною гарантією суспільної справедливості вважає природне право.

Якщо припустимо, що обидві сторони говорять з добрими замірами, треба визнати, що йдеться про два відокремлені світи, дві мови, що не складають діалог. Можна сперечатися, чи запропонований закон мав сенс, чи частково мав сенс, однак справа в тому, що наша політична культура робить будь-яку розмову на цю тему неможливою. Позиція правих тут взагалі непробивна: стаття для них є категорію природною, тобто незмінною, неісторичною, що знаходиться повністю в компетенції Творця. Це значить, що ідея надати в цій галузі будь-яке право є абсурдною і, як сказала в Сеймі депутат Сікорська-Треля, абсолютно незрозумілою. На її думку, не можна добиватися прав, які вже гарантовані природним шляхом. Кожна людина народжується вільною і рівною незалежно від статі, і не слід домагатися цієї рівності параграфами законів. Вона просто є.

Поетика, зразком котрої є цей виступ, — це поетика польського патріархату, потужний удар котрої змусив мене змінити тему реферату. Її основною рисою є замикання на мові прав людини і переконання, що поділ сил, визначений паном Богом, правильний, тобто природний. Про незвичайну кар'єру слова «природний» в мові консерваторів можна взагалі не писати окреме дослідження. Наразі, однак, розбіжність в поглядах призводить до того, що замість введення паритету ведуться суперечки про те, чим і як чоловік відрізняється від жінки, тобто про питання, котре творців законів взагалі не повинно турбувати.

Влада, але над ким?

В так званих ліберальних колах часто можна почути, що немає сенсу вдаватися в абсурдні дебати, бо з часом все само собою з'ясується. Прийде каток і все вирівняє, каже оптиміст-ліберал, а тим катком буде європейське законодавство. На жаль, багато вказує на те, що в своїй

великій ліберальній мудрості, де неабияку роль відіграє культурний релятивізм, Європа визнає польський патріархат місцевим колоритом, з яким боротися не варто, а можливо, навіть і не можна. Що ж робити, каже Унія, французи мають сир, англійці — королеву, а поляки — дискримінацію жінок. В кожній країні свої звичаї. Однак якщо так, то з польським патріархатом, його поетикою і його практикою, ми будемо змушені розібратися самі.

Також ми звикли думати, що відношення до прав жінок в Польщі — і, ширше, в цілій Східній Європі після перелому 1989 р. — це певний парадокс, тимчасове відхилення від демократичної норми. З часом, говорить такий оптиміст, стаття перестане функціонувати як підстава для виключення з політичного життя, бо це — логіка демократії. На думку британського політолога Пеггі Ватсон, подібна точка зору є помилкою, що походить від передчасної універсалізації дій західної демократії. Згідно з цією моделлю, демократія неминуче призведе до деполітизації різниці, тобто до ситуації, в котрій природна різниця, або така, що вважається природною, тобто стаття, вік, колір шкіри або соціальне походження, поступово втратять значення показника політичного самовизначення. Інакше кажучи, поступово стаття як раса чи сексуальна орієнтація повинна перестати бути підставою для участі в суспільному житті або приводом для виключення з нього. Цей сценарій справджується, наприклад, в Південній Африці, де демократизація справді призводить до зникнення впливу расового поділу на поділи політичні.

Однак в Східній Європі, як слушно аргументує Пеггі Ватсон, початкова ситуація була абсолютно іншою, інший потім був і перелом. Сама комуністична система була пов'язана з радикальною деполітизацією різниці. Це не означає, що всі були рівні, однак так звана природна різниця не мала жодного впливу на ступінь участі в політиці. Політична безсилість була в цій системі універсальною, тому окремі групи, котрі в іншій си-

туації могли інтегруватися на основі почуття кривди, не існували як меншість. Шена Пенн, автор дослідження про жінок в Солідарності, дивується, що в них не з'являлося навіть проблесків феміністичної свідомості, що до кінця вони не помічали дискримінацію в опозиційному русі, котра для неї, американки, була очевидною. Фемінізм — це розкіш, коли переховується при тоталітарній системі — відповіла на її сумніви Йоанна Шенсна. Ні вона, ні інші співрозмовниці Шени Пенн не могли мати феміністичної свідомості, оскільки факт того, що вони є жінками, не був для них вихідним пунктом для побудови свого політичного самовизначення. Воно спиралося виключно на дії: «Я робила те, що повинна була робити, ми всі робили те ж саме», — сказала Пенн Хелена Лучиво.

На думку Пеггі Ватсон, власне тому, що в той період стаття не розглядали як політичну категорію, демократизація у Східній Європі означала політизацію різниці. Вартим уваги є — пише угорська коментаторка Юдіт Кісс, котру цитує Ватсон, — що в самому центрі глибокої економічної кризи і політичного хаосу, в ситуації суспільної нестабільності, коли треба було здійснити фундаментальні суспільні перетворення, основною проблемою в майже всіх посткомуністичних країнах виявився власне аборт. Ватсон вважає, що це явище не було ніяким парадоксом. Навпроти, власне таким шляхом — знову встановлюючи політичний вимір різниці статей, перетворюючи жіноче тіло на предмет законодавчої заборони, — продемонстрували свою владу новообрані парламентарії. Один з польських сенаторів сказав, що концентрація в той складний період на питанні абортів, замість інших пильних справ, виникла з факту впевненості, що питання абортів просто вдається вирішити. Усуспільнимі ці животи, сказав нібито один з творців закону проти абортів у відповідь на жіночий лозунг «Мій живіт належить мені». Так закон проти абортів став першою візиткою невпевненої в собі молоді влади у Східній Європі. Наразі було невідомо, ані що робити із зростаючою інфляцією, ані як реформувати сільське господарство, але завжди можна було усупільнити здатність жінок народжувати. Панувати треба над кимось; влада, щоби почути себе владою, повинна когось собі підпорядкувати. В постко-

муністичній демократії цим кимось виявилися жінки.

Погляд не загальний, але вірний

Досить тішити себе надією, що польський патріархат знаходиться в стадії демократичних перетворень. Це молодий та живучий патріархат; патріархат, пазурі котрого міцно тримаються за підлогу парламенту, а може і за ґрунт під парламентом. Цей патріархат стоїть на позиції сили — настільки великої, що може плодити дурниці і суперечності, балачки не в тему, буфонаду, безсоромно вдавати, що не розуміє питання другої сторони. Бо що саме сказали в Сеймі противники закону про рівний статус жінок і чоловіків? По-перше: дискримінації в Польщі немає, є тільки природна різниця ролей. По-друге: навіть якщо трохи дискримінації є, маємо на це запис в конституції. По-третє: нарешті, невідомо, що таке дискримінація, але справу вивчаємо. Коли вивчимо, напишемо звіт.

Перша точка зору є ритуальною для даної поетики відмовою брати участь у дискусії в категоріях, запропонованих прихильниками закону, тобто розглядати чоловіків і жінок як рівноцінних членів суспільства. Це роблять між іншим, вдаючи, що різниці між змістом слів «рівний» та «ідентичний» не існує, стверджуючи, що наслідком закону про рівність буде суспільство гермафродитів (на думці: гомосексуалістів).

Другий аргумент (конституційний) передбачає певну відкритість, але насправді це — уникання, бо обидві сторони чудово знають, що запис в конституції — проти впровадження котрого, зазначимо, праві заперечували — занадто загальний, щоб на його основі реально протидіяти дискримінації.

Нарешті, третя теза — це елемент загальної тактики зволікання, в котрій вирізняється Казімеж Капера. Не доведено — говорить цей захисник жінок, єдиний, якого пропонувала нам влада — що головною причиною різниці в розмірі середньої заробітної платні жінок була дискримінація з погляду на стаття. Крім сумнівів щодо доказів, його непокоять і проблеми, типові для релятивістів: Люди завжди помічають і сприймають порнографію, а сексуальне переслідування — тільки в залежності від точки зору. Ці заплутані висловлювання виявляють абсолютну безпо-

радність у вирішенні проблем, що здаються складними, і, водночас, готовність колісь ними зайнятися. Звичайно, не зараз. Зараз ми повинні захистити чоловіків і дітей від надміру емансипованих жінок, обмежити доступ до дородових досліджень, ускладнити розлучення, ліквідувати акцію проти застосування сили проти жінок.

Про що тут йдеться? Давайте ще раз повторимо дивну логічну структуру: дискримінації немає; дискримінація є, але маємо на неї раду; на жаль, не відомо, що таке дискримінація. Факт, що ці три твердження суперечать одне одному, принаймні не перешкоджає їм призводити до відхилення закону про рівний статус вже в першому читанні. Очевидно, що на це не вплинула ні сила логіки, ні факти, бо у виступах правих і те, і друге було відсутнє. Крім того, праві припускалися катастрофічних помилок. Наприклад, 62% польського суспільства вважають, що вистачить попереднього запису про рівність статей, а 63% стверджують, що дорога до публічних посад є відкритою незалежно від статі. Отже легко помітити, що 63% — це не набагато більше, ніж половина. Якщо прийняти, що в цій групі переважно чоловіки, виявиться, що більшість жінок в Польщі дискримінацію все-таки відчувають (що, зрештою, підтверджують інші дослідження). Але ж замість того, щоби підкидати аргументи противникам, можна було використати кілька стереотипів і псевдонаукових правд про жінок: наприклад, що йти в політику вони не прагнуть, бо так хоче природа. В пошуках доказів вистачить продивитися Стаття мозку, котра напевно є в кіоску сейму.

Однак праві були так впевнені в своїй перемозі, що до своїх виступів явно не готувалися. І правильно, бо в результаті не спрацював жоден з наведених в сеймі аргументів; на результат вплинуло переконання, котре, на мій погляд, з правим АВС поділяє значна частина Унії свободи, а також СЛД, і котре відкрито виголошує тільки Януш Корвін-Мікке. Його зміст приблизно такий: дискримінація — хоча краще її називати природною різницею статей — була, є і буде. І власне так має бути. Так добре. Такою є наша молода польська демократія. При комуні були трактористки і переривання вагітності, але тепер знову все нормально. Польща є Польщею, чоловік — чоловіком, а жінка — жінкою. ▶

Справжній чоловік в світі жінок

Переконання, що жінки не повинні лізти в політику і що серйозне ставлення до їхніх проблем шкодить демократії, не таке нове, як думає Пеггі Ватсон. В нашій політичній культурі воно майже на десятиліття випередило демократичний перелом і було одним з основних сюжетів епосу антикомуністичної опозиції, котрий, в свою чергу, виходить з повстанського епосу і має глибоке коріння в романтичному мисленні.

Однак залишимося в теперішньому столітті: мене цікавить епоха так званого реального соціалізму і наше сьогоднішнє уявлення про неї. Період комуні часто описують як варту сорому перерву в житті польського суспільства. Цей сором має глибокий зв'язок зі статтю, оскільки в нашій колективній пам'яті ПНР — це час приниження, прив'язання до домівки, символічної кастрації польських чоловіків.

Невипадково прозорою для всіх алегорією того періоду став фільм Юліуша Махульського «Сексмісія». Згідно з нашою національною історією було так: давним-давно тому був відважний воїн, батько родини, лідар, тобто Справжній чоловік. А потім сталася страшна річ: комуна — ця відьма! ця дівка! — вислала його у внутрішню еміграцію, перетворюючи Справжнього чоловіка в дачника, майстра, підкаблучника. Його закрили в параноїчному жіночому світі, де «зроби це сам» означало «зроби шафки для кухні». Звичайно, цей новий, забитий, кастрований Чоловік міг вести політичну діяльність, але це означало прислужування, кар'єризм, конформізм, остаточне приниження. А Жінка? Жінка — розповідає національна казка— вела боротьбу за побут. Про покупки говорили як про полювання, хоча вони залишалися в компетенції жінок. Не йшлося про те, щоби закласти сферу діяльності чоловіків, тільки про те, щоби сигналізувати, що реальний соціалізм — це ненормальна ситуація, світ, що стоїть на голові. Світ, в котрому — який жах! — полюють жінки.

В суспільстві глибоко патріархальному, а власне таким наше суспільство було і залишається, оповідання про заміну статей ролей — це найпрозоріша метафора хаосу: власне тому нашу національну історію про абсурдність комуністичної системи найкраще виразило оповідання про сексмісію. Таке бачення польського суспільства при комуні пробивається і в

пресі та наукових працях. Міф про владу жінок в ПНР закріпився в нашій свідомості як очевидна правда, а фільм, котрий його виразив, став культовим.

Якщо комуна зробила з польського чоловіка бабу, то за допомогою «Солідарності» він міг знову перетворитися в чоловіка. Так, то були Чоловічі справи, Чоловічі розмови. Щоб виразити тодішні настрої, на мури страйкуючої верфі в Гданську намалювали напис: «Жінки, не заважайте нам, ми боремося за Польщу». Лозунг цей нікого тоді не обурював, напроці, міг зворушувати як вияв робітничого фольклору і одночасно нагадував мову боротьби за визволення. Ось знову чоловіки борються за Польщу. Жінки знову плачуть, роблять каначки, посилають на боротьбу чергових синів. Зате, як сказала депутат Сікорська-Треля, з гордістю говорять матері-полячки для підкреслення нашої визначної ролі як в житті родини, так і в житті країни.

В книжці «Дами, рицарі і феміністки», що вийшла недавно, Славоміра Вальчевська інтерпретує лозунг з муру верфі в категоріях рицарської угоди статей, як нагадування жінкам, що час опинитися в ролі дам: «МИ вам ту Польщу покладемо до ніг, а ВИ нам тоді дайте білої троянди квітку».

Подивимося на цей лозунг уважніше, цього разу в категоріях відродження мужності. Хто в ньому взагалі промовляє і до кого? Ми — це не тільки працівники верфі, котрих від страйку відтягали перестрашені жінки і матері. Ми означає чоловіків; ви — то жінки. Наша мужність є тим більш очевидною, бо власне ведеться боротьба. Боротьба, відомо, — це чоловіча справа. Будь-яка спроба втручання з вашої, жіночої, сторони, буде перешкоджанням. Отже, той напис здійснював одночасно дві функції: визначав суб'єкта політичної боротьби як справжнього чоловіка і одночасно виключав з цієї боротьби жінок.

Чи цей символічний жест, котрий повторювали в різних варіантах, приніс результат? Відповідь залежить від того, чи цікавить нас сфера фактів, практичних дій в часи «Солідарності» чи сфера символів, тобто мова, якою факти подають. Жінки робили в «Солідарності» дуже багато. Невипадково, однак, лідерки підпілля, з котрими розмовляла Шена Пенн, наполягають, що їхня функція була чисто допоміжною, і якщо вони тимчасово керували, то лише з необхідності, через арешт більшості чоловіків. Що б не роби-

ли, вони були готові вписати свої дії в схему, згідно з котрою боротьбою є те — і тільки те — що роблять чоловіки. Вони не заважали. Робили, що були повинні. Допомогали. Тільки допомагали. Шена Пенн пише: Щенсна говорила, що багато заміжніх жінок з її групи називали себе жінками діячів «Солідарності», котрих переслідували, а не самостійними діячками, в будь-якому разі діяльність в опозиції не було основою їх самовизначення. (...) Діяльність в підпіллі вона не оцінювала високо. Той таємний характер виключав публічне визнання, котре було потрібне чоловікам більш, ніж жінкам. (...) Згідно з їх власною думкою, їхня діяльність в підпільному русі не мала революційного характеру, була скорше просто необхідністю.

Що не вкладається в міф

Моя теза може викликати шок і навіть зруйнувати звичний образ: я стверджую, що підйом визвольної боротьби, яким була «Солідарність», в символічному плані був актом повернення патріархального ладу, котрий тоталітарна система зруйнувала. Як комунізм став в колективному несвідомому періодом сексмісії, ганебного ув'язнення в підземному світі заміненних ролей, так вихід на поверхню став моментом повернення мужності, відрізання мертвої пуповини. В фільмі, як помітила Ізабела Філіп'як, цей момент символізує знімання зв'язаних з базою комбінезонів — отже, маємо народження в версії наукової фантастики. Незалежно від того, що відбувалося в реальності, можемо визнати, що в символічній сфері, а звідси — і в колективній пам'яті — «Солідарність» була великим чоловічим ритуалом переходу.

Факт, що Історія «Солідарності» розпочалася зі справи Анни Валентинович, був з міфу про цей рух просто викреслений, зберіся десь на задньому плані, як анекдот, як своєрідний апокриф. Відповідним початком справжньої історії виявився момент, коли вусатий Лех Валенса по-чоловічому перестрибнув через паркан верфі в Гданську. В патріархальній культурі реальні жінки не можуть існувати в колективній уяві як суб'єкти діяльності, замість них з'являється піднесена жіночість: Мати Божя на лацкані піджаку Вождя, а також в піснях і віршах періоду «Солідарності». Чорна Мадонна, королева Польщі, нереальна, безтілесна, але покалічена мечем ворога жіночість висвячує революцію, становить її хвіртку до святого. Але покровителька — це одночасно і

заперечення жінки-лідера. Її присутність нагадує, що для того, щоби ритуал міг відбутися, реальна жіночість — та, що не поєднує невинність з материнством і не робить чудес, — повинна з міфу зникнути. Тому немає в нашій пам'яті Анни Валентинович. Тому жінки в «Солідарності» не боролися, а тільки робили, що належало.

Це колективне запам'ятовування справджується і у випадку окремої особи: в історії про Дануту Вінярську, котру розповіла Шена Пенн.

Данута керувала підпільною «Солідарністю» в лоблінському регіоні, використовуючи маріонетку-чоловіка, деякого Абрамчика, котрий ніби давав їй всі доручення. Знайомий Вінярської, котрий погодився виступати в ролі Абрамчика, щоб надати задуму достовірності, потім говорив журналістам, що це він керував лоблінським регіоном. На думку самої Вінярської, цей чоловік настільки отождивив себе зі своєю роллю, що забув справжню історію.

Версія останніх двадцяти років польської історії, котру представляю я — а переді мною, з іншою розстановкою акцентів, Шена Пенн і Пеггі Ватсон, — звичайно, не знайома всім. Я не думаю, що її приймуть, навіть з цікавості, польські заводи масової інформації. Це було б пов'язане з болочим знищенням міфу про період, в котрий згідно з офіційною версією відбулося щось на зразок перетворення поляків в янголів. Ми були разом, ми були чудові, шляхетні і солідарні. Нам було добре. Я знаю силу і красу цього міфу, бо сама брала в ньому участь. Тому, на відміну від Шени Пенн, я не дивуюся, що жінки погоджувалися на свою допоміжну роль без протестів — з малими винятками— без почуття образи. Мене навіть не дивує, що Вінярська до сьогодні не виявила публічно правду про Абрамчика. Не дивує передусім тому, що я сама так само переживала ту ситуацію і тільки в Америці, через кілька років, прочитавши багато книжок і з великим опором, я змогла переоцінити пов'язані з «Солідарністю» події в категоріях статей. Однак тоді, коли як підліток я брала участь в тих подіях, такий підхід напевно здався би мені абсурдним.

Інша казка?

В 1987 р. мене, сімнадцятирічну дівчину-опозиціонерку, винесли всупереч моєму бажанню на руках з демонстрації, коли дійшло до застосування сили. З

однієї сторони, я була розлучена, з другої однак знала, що синці, котрі отримають хлопці, будуть більше вартувати в їхніх власних, та й в моїх очах, якщо я дозволю себе перед цим винести з поля бою. Я знала, що якщо не буду перешкоджати чоловікам боротися за Польщу, то отримаю за це нагороду. Сьогодні я переконана, що сутички з поліцією і пізніше оповідання про них були в середовищі незалежної профспілки «Солідарність» ритуалом, в котрому формувалася чоловіча ідентифікація. Іншим згідно з нею був не тільки і навіть не стільки ворог (котрий в період занепаду комуні не був вже аж таким небезпечним), а жінка, котра в захопленні стоїть осторонь. Дозволивши винести себе з демонстрації, я розіграла — не повністю усвідомлюючи, але дуже вдало — культурний сценарій під назвою дами і рицарі, історію котрою описує в своїй книжці Славка Вальчевська. Я на хвилину втерлася в лави рицарів, але коли закликали до порядку, легко погодилася повернутися до ролі дами. Мені подобалися переваги, які надає шляхетсько-рицарська угода про статі. Нагорода за участь в цій грі насправді солодка. Вальчевська приводить тут видовищні жести, опіку, захист від застосування сили, але також варто додати чітко визначені межі власної ролі, впевненість, що ти той, ким хочеш бути.

Граючи в неспокій, очікування і захоплення хлопцями, дівчата з того середовища створювали таким чином своє жіноче самовизначення. Не виключаю, що в певній мірі ми отождивляли себе з піднесеною, висвяченою жіночістю, зв'язаною з міфом матері-полячки. Однак я вважаю, що ми на свою жіночу роль дивилася з іронією, котрої хлопцям явно не вистарчало. Коли вони були своєю мужністю, а принаймні дуже хотіли бути нею, наша жіночість значною мірою була маскарадом. І невинно. Специфічною рисою жіночого самовизначення, котре витоплюється в тиглі польського патріархату, є переконання, що це все гра, фікція і видимість. Ми переконані у глибинній слабкості наших чоловіків. Віримо (як добре в це вірити!), що це вони в цій грі залежать від нас, що необхідно визнавати і підтверджувати їхню значимість, а ми їм це все забезпечимо. Тому, принаймні в фантазіях, ми завжди пануємо над ситуацією.

Вінярська, котру Шена Пенн запитала, чому вона не хоче виявити роль Абрамчика, дала дуже характерне пояснення: «Тому що ми, жінки, можемо мати владу тільки доти, доки вдаємо, що її не маємо. Нас усіх не помічали. Суспільство складається з Оман».

При демократії, однак, немає невидимої влади. Суспільство вже не складається з оман. Тому компенсаційний міф, що чоловіки правлять світом, а жінки ними, послужив нам погану службу після перевороту 1989 р. Якщо перший період «Солідарності» був одночасно часом кристалізації самосвідомості чоловіка-політика, то сама демократія визначилася вже явно — і реально, а не в сфері символів — як чоловічий світ. Один із оглядачів зазначив в червні 1992 р., що ліберальний, європейський, сучасний польський парламент нагадує англійський клуб, доступ в котрий мають тільки чоловіки.

Традиція феміністичної есеїстики вимагає на закінчення сказати щось оптимістичне, щось підбадьорливе для жінок. Закриваючи Власну кімнату, Вільям Вульф передірає друге пришесть геніальної сестри Шекспіра, котра колись не змогла написати жодного слова. В останньому реченні своєї книжки Славка Вальчевська говорить, що прощання дам і рицарів триває, отже, якщо вважати назву книжки пророцтвом, то слід було б очікувати швидкого приходу феміністок. Я однак не знаю, як закінчиться казка про Польського хлопця, в котрого зла відьма Комуна забрала Кольорового птаха і замкнула його в Страшному Світі Сексмісії. В наступній частині цієї казки з'явилася Добра фея «Солідарність» і чарівною паличкою повернула Хлопцю пташину — таку саму, тільки ще більшу. Хлопець вийшов тоді з підпілля, почав за допомогою чарівного птаха впроваджувати нагорі лад і скоро показав Маленькій чемній дівчинці, хто тут насправді керує.

За останні роки Хлопець став дуже нечемний, але його Кольоровий птах постійно зростає, здобуває нове пір'я. Але, може, власне це передірає нам щасливий кінець казки? Маленька чемна дівчинка зовсім не перешкождала Хлопцю наводити лад і дотепер із задоволенням сама перед собою вдає, що його влада — це тільки гра і омана. Може, вона однак нарешті збунтується? Кольоровий птах, здається, не збирається сам відлетіти в далекі краї, отже, може, в Чемній Дівчинці прокинується Дівчинка Фемінка і... не знаю, справді не знаю, що буде далі, але це мене дуже цікавить. **«Я»**

Женщина

КАЗАЛОСЬ БЫ НЕВЕЖЕСТВЕННЫМ И НЕЛЕПЫМ в наши дни еще говорить о женском равноправии. Неужели же при современной цивилизации, а тем более при Культуре, о которой так много говорят, можно сомневаться в том, что полное равноправие женское есть такой трюизм, о котором и говорить-то не следует. Ведь как же может быть иначе? Ведь не времена троглодитов сейчас. Ведь какой же такой невежда дерзнет сейчас говорить о различии прав мужчин и женщин.

<...> Действительно, даже непристойно говорить о каких-то различиях, но ведь так часто еще законодательства так называемых культурных стран не отделились от этого неслыханного, уродливого предрассудка. Трудно и безнадежно заглядывать в далекое прошлое, ища там причины. Конечно, в таких поисках можно найти множество недоразумений, злоторкований, злоупотреблений частными случаями и всяких прочих недопустимых странностей. Но ведь для настоящего, каждая минута которого является уже частью будущего, нужно лишь напрячь все силы, чтобы везде на земле воцарилось прежде всего равноправие как первейшее условие человеческого достоинства.

Конечно, будет и такая эпоха Культуры, когда законы уже не будут женскими или мужскими, но действительно будут человеческими и, прежде всего, человеческими. Тогда и организации уже не будут делиться по полу, но по другим различным признакам Культурных задач. Конечно, такое время будет, ибо пути человеческие через все потрясения и судороги суждений все же идут по этим направлениям. Недаром нынешний век называется веком Матери Мира. В этом величественном понятии заключается и признание женщины как не только равноправного, но существа, облеченного особым доверием для выполнения неотложных мировых задач.

Среди этих действительно неотложных, нависших задач будет прежде всего внесение в мир доброты. Иначе говоря, внесение самого широкого и глубокого добротворчества. Уж очень недобр стал мир. Уж очень недобры люди. Объясняйте это обстоятельство чем хотите, но все же отсутствие доброты является понятия-

ем международным. Точно бы люди утратили знание, как им прикоснуться друг к другу. Понятие сердца так часто истерлось, как бы испепелилось. Если среди высоких мировых задач Матери Мира Она, прежде всего, установит земную деятельность сердца, то это уже будут, поистине, открытые врата в сад прекрасный.

И о мире всего мира положит Себе на сердце Матерь Мира. Через все очевидные препятствия к миру все же именно женский сильный союз повелительно произнесет это священное для человеческого достоинства понятие. Ведь для чего же люди должны бороться, преодолевать, кипеть и пылать — ведь все для того же трудового, просвещенного мира.

Значит, не только о равноправии мы должны мыслить, понимая его как нечто уже неотъемлемое. За этим достижением встают великие мировые задачи, предложенные женщине самой эпохой.

Среди повелительных задач наших дней будет, прежде всего, делание. Именно делание покроеет собою многие недомыслия. Среди женщин сейчас заметно искреннее желание делания как основы самостоятельности. Конечно, повторим, что делание-то должно быть самое разнообразное: от ручного и до высококомозгового. Уже надоели соображения о том, что труд, прежде всего, происходит на каких-то фабриках. Всякий созидательный дух возможен всюду, и всюду он ценен. А женщины умеют трудиться. Ведь свобода не в том, чтобы начать курить или излишествовать всякими другими наркотиками. Наоборот, сейчас требуется необычайная трезвость во всех областях жизни. Вера и верность приходят в трезвости. Как сказано, что неверный в малом — неверен и в большом. Но верна и прекрасна работа Матери Мира. Вдохновительница, творительница, всюду вносящая добротворчество, — можно ли против этого спорить?

Когда говорят о равноправии, то даже нечто оскорбительное чувствуется в одних предпосылках о том, что кто-то может быть неравноправным. Ведь могут быть лишены каких-то прав лишь преступники. Но все члены человеческого общества — они, прежде всего, люди. Поэтому неужели же в нашем двадцатом веке,

мыслящем не только о цивилизации, но и о Культуре, могут быть препирательства о равноправии? Разве не полноправно сердце человеческое? Разве не равноправна кровь человеческая?

Каждый из нас видит два определенных типа людей. Одни — приветствуют добро, а другие корчатся в каких-то судорогах при упоминании о добротворчестве. Не забудем, что темные борцы против добра подчас очень организованны. Не значит ли это, что и объединившиеся около добра, справедливости и взаимоуважения тоже должны быть очень объединенными.

Не знаю, многие ли отозвались на приведенные статьи о женском движении. Думается, что очень и очень многие должны отозваться так же, как отозвались бы на самонужнейшие неотложные вопросы. Сейчас мир в большом смятении, и потому всякое объединение на справедливости и добротворчестве должно быть неотложно. Век Матери Мира не может быть заурядным веком. В чуткой настороженности будем слушать веление улучшения жизни.

30 июля 1935 г. Тимур Хада
«Врата в Будущее»

НИКОЛАЙ РЕРИХ

Заповіт матері Терези

